

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра економічної безпеки та фінансових розслідувань

ПИСЬМЕННА Ольга Богданівна

Протидія рейдерству в контексті боротьби з економічною злочинністю / Counteraction to the raiding in the context of combating economic crime

спеціальність: 262 – Правоохоронна діяльність
магістерська програма – Економічна безпека та фінансові розслідування

Магістерська робота

Виконала студентка групи
ПДЕБмхм-21
О.Б. Письменна

Науковий керівник:
К.е.н., доцент Т.О. Сліпченко

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н.Б. Москалюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Концептуальний зміст феномену рейдерства.....	7
1.1. Сутнісна характеристика рейдерства як економічного злочину.....	7
1.2. Історичні передумови виникнення рейдерства та етапи його поширення.....	17
1.3. Специфіка видів рейдерства та суміжних методів недружнього поглинання.....	25
Висновки до розділу 1.....	33
Розділ 2. Сучасні тенденції злочинних діянь, пов'язаних з рейдерством.....	35
2.1. Аналіз типових рейдерських схем в економічному просторі.....	35
2.2. Аналітичний огляд методик оцінки ризику рейдерського захоплення підприємства.....	44
2.3. Особливості організації рейдерський атак та оцінка їхньої масштабності в Україні.....	53
Висновки до розділу 2.....	62
Розділ 3. Стратегічні вектори антирейдерської політики держави.....	64
3.1. Удосконалення інституційно-правового забезпечення протидії рейдерству в Україні.....	64
3.2. Способи захисту бізнесу від рейдерських атак.....	76
3.3. Використання методів впливу у сфері протидії рейдерству в Україні.....	84
Висновки до розділу 3.....	90
Висновки.....	92
Список використаних джерел.....	98

Вступ

Актуальність теми. На певному етапі розвитку економіки України суттєві зміни в політичній ситуації та недосконалість законодавчої бази з питань регулювання діяльності господарських товариств спричинили появу та стрімке поширення процесів перерозподілу прав власності і, зокрема, рейдерських процесів, що, в свою чергу, привело до суттєвого підвищення уваги до проблем захисту підприємства від недружнього поглинання та рейдерського захоплення.

Головними негативними наслідками рейдерства в Україні є: дестабілізація роботи вітчизняних підприємств; руйнування трудових колективів та соціальні конфлікти; формування несприятливого інвестиційного клімату держави; сповільнення темпів промислового розвитку країни. Відтак рейдерство слід розцінювати як загрозу економічній безпеці держави, один із економічних злочинів, що вирізняється суттєвим впливом на макроекономічні процеси та дестабілізує соціально-економічний розвиток України.

Окремі аспекти розвитку та прояву рейдерства в Україні висвітлювали у наукових працях І. Г. Богатирьов, П. В. Берназ, В. І. Василичук, З. С. Варналій, А. А. Галючек, М. С. Городецька, Б. М. Грек, Т. Б. Грек, О. О. Дульський, О. Г. Кальман, М. А. Колесник, А. О. Кривий, В. А. Мисливий, О. І. Медведько, С. М. Москаленко, М. А. Погорецький, В. Ф. Примаченко, Б. В. Романюк, Л. П. Скалозуб, Є. Д. Скулиш, С. С. Чернявський, В. П. Шеломенцев та багато інших. Проте масштаби, яких набрало дане негативне явище в соціально-економічному просторі України, є загрозливими, а тому актуальними є дослідження протидії рейдерству у контексті боротьби з економічною злочинністю.

Мета і завдання дослідження. Основною метою дослідження є комплексне вивчення феномену рейдерства, виявлення сучасних тенденцій злочинних діянь, пов'язаних з рейдерством, а також обґрунтування

стратегічних векторів антирейдерської політики держави у контексті боротьби з економічною злочинністю.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі головні **завдання:**

- надати сутнісну характеристику рейдерства як економічного злочину;
- з'ясувати історичні передумови виникнення рейдерства та етапи його поширення;
- встановити специфіку видів рейдерства та суміжних методів недружнього поглинання;
- проаналізувати типові рейдерські схеми в економічному просторі;
- провести аналітичний огляд методик оцінки ризику рейдерського захоплення підприємства;
- висвітлити особливості організації рейдерський атак та оцінити їхню масштабність в Україні;
- запропонувати шляхи удосконалення інституційно-правового забезпечення протидії рейдерству в Україні;
- систематизувати способи захисту бізнесу від рейдерських атак;
- обґрунтувати доцільність використання методів впливу у сфері протидії рейдерству в Україні.

Об'єктом дослідження є рейдерство як суспільно небезпечне явище, його сучасні особливості поширення.

Предметом дослідження є протидія рейдерству як економічному злочину.

Методи дослідження. У ході дослідження застосовувались різноманітні методи дослідження, а саме методи індукції (на етапі збору, систематизації і обробки інформації для проведення дослідження) та дедукції (у процесі теоретичного осмислення проблеми), групування та порівняння статистичних даних (для виявлення тенденцій поширення рейдерства), монографічний (для формулювання пропозицій щодо ефективної протидії рейдерству в Україні) тощо.

Теоретичну й методологічну основу дослідження становлять законодавчі та нормативні акти, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців з питань економічної злочинності, поширення рейдерства та протидії явищу; періодична наукова література, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-ресурси.

Інформаційною базою даного дослідження є матеріали вітчизняної судової практики, статистична інформація.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна даної роботи полягає в тому, що:

1) систематизовано наукові погляди щодо сутності феномену рейдерства;

2) набуло подальшого розвитку положення, що рейдерство – це захоплення організаційно-розпорядчих функцій суб'єкта господарювання з використанням псевдоюридичних підстав з метою подальшого використання його ресурсів у власних цілях;

3) запропоновано удосконалення правового забезпечення ефективної протидії рейдерству через перегляд відповідальності винних осіб за чинним законодавством шляхом посилення адміністративної відповідальності за вчинення дій, пов'язаних із незаконним захопленням приватної власності, оскільки на разі вона передбачена штрафом у розмірі від двадцяти до сорока неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що відповідно є не надто ефективним покаранням;

4) узагальнено правила внутрішньої безпеки підприємства, які здатні забезпечити захист від рейдерського захоплення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані для покращення механізму протидії досліджуваному негативному явищу.

Структура і обсяг роботи. Робота викладена на 109 сторінках комп'ютерного тексту і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 106 найменувань. Робота містить 5 таблиць, 9 рисунків.

РОЗДІЛ 1

Концептуальний зміст феномену рейдерства

1.1. Сутнісна характеристика рейдерства як економічного злочину

Економічна злочинність – антисоціальне явище, яке має деструктивний вплив на стабільний розвиток держави, систему ефективного захисту приватної власності, законослухняність громадян. Вона включає значну кількість складів корисливих злочинів, що відносяться до високолатентних та інтелектуальних кримінальних діянь. Отже, проблематика економічної злочинності та протидії їй є надзвичайно актуальною в умовах суттєвої тінізації економічних процесів, тривалих кризових явищ у нашій державі.

Сутність економічної злочинності досліджувалася багатьма науковцями. Так, В. М. Попович під економічною злочинністю розуміє сукупність економічних злочинів, учинених у сфері цивільного обігу прав, речей та дій за певний проміжок часу з протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій фінансово-господарських і цивільно-господарських інструментів організаційно-регулятивних та контрольно-управлінських повноважень і прав [74, с. 116].

Цікаве, на наш погляд, визначення поняття економічної злочинності дав О. М. Яковлев, який визначив економічну злочинність як сукупність корисливих посягань на власність і порядок управління народним господарством. Але йдеться лише про такі випадки умисного заподіяння шкоди державному або колективному майну чи економічним інтересам окремих громадян та народного господарства, коли ці діяння пов'язані з конкретним становищем злочинця у сфері народного господарства та характером економічних відносин, учасником котрих він є, чи з його соціальною роллю, соціальною ситуацією та позицією, характерними для функціонування окремих елементів господарського механізму [105, с. 50–51].

Н. Ф. Кузнєцова, як і О. М. Яковлєв, вважає, що економічна злочинність складається з посягань на власність і підприємницьких злочинів (розуміючи під ними всі злочини у сфері господарської діяльності, які вчиняються у державному та приватному секторах економіки країни) [51, с. 12].

О. Г. Кальман вважає, що економічна злочинність має негативний вплив, першочергово, на державу. На думку науковця, економічна злочинність – це деструктивне для економіки соціально-економічне явище, яке проявляється у вчиненні особами умисних корисливих злочинів у сфері легальної й нелегальної господарської діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають відносини у сфері виробництва та відносини власності, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг з метою отримання доходу [36, с. 5].

В. М. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко та С. В. Логін вважають, що економічна злочинність – це сукупність передбачених Кримінальним кодексом України економічних злочинів, здійснених у сфері цивільного обігу речей, прав і дій за певний період часу з протиправним використанням легітимних технологічно-облікових операцій, фінансово-господарських і цивільно-правових інструментів, організаційно-регулятивних, контрольно-управлінських прав і повноважень [2, с. 187].

З кримінологічної точки зору економічні злочини – це умисні корисливі злочини проти економічних відносин власності, умисні корисливі господарсько-економічні злочини, злочини посадових осіб, пов'язані із заподіянням істотної шкоди економічній діяльності; злочини, які вчиняються злочинними організованими групами та злочинними організаціями і завдають шкоду економічним відносинам власності, а також комерційній, фінансовій, банківській та іншій господарсько-економічній діяльності [48, с. 69].

Водночас О. М. Литвак звертає увагу, що це сукупність умисних корисливих злочинів, які вчиняються посадовими особами й іншими

працівниками установ та підприємств незалежно від форм власності шляхом використання службового становища та місця роботи, а також злочинних промислів, здійснення яких не має зв'язку з використанням службового становища [52, с. 222–227].

В. В. Коваленко змістовно охарактеризував поняття економічних злочинів як кримінально карні винні і суспільно небезпечні діяння, при вчиненні яких для одержання матеріальної вигоди використовуються легальні економічні інститути (форми, правила, процедури, механізми економічної діяльності) [39, с. 11].

На підставі вищезазначених наукових позицій можна узагальнити, що економічна злочинність – це комплексне поняття, яке позначає сукупність корисливих посягань на різноманітні економічні відносини під законодавчою охороною незалежно від видів діяльності господарюючих суб'єктів і форм власності. Оскільки вона є комплексним поняттям, то відповідно даний вид корисливих злочинів повинні бути об'єктом дослідження різних галузей науки, а саме юридичної (кримінального, адміністративного, господарського, цивільного права; кримінології; криміналістики), а також економічної науки.

У структурі економічної злочинності у вітчизняному просторі останніми роками значного поширення набуло незаконне привласнення чужого бізнесу, тобто рейдерство. Як відзначає З. В. Гбур, через практику рейдерських захоплень пройшла економіка майже всіх розвинених країн світу, страждають від неї і країни, що розвиваються, у тому числі й Україна. Чинним законодавством України не всі правовідносини, що виникають у процесі господарської діяльності, врегульовані належним чином. Це дає змогу деяким суб'єктам господарювання вчиняти протиправні дії: незаконно відбирати за допомогою, по суті, шахрайських схем майно у власників, дестабілізувати нормальні ринкові взаємини і процес виробництва [27, с. 14].

На даний час в Україні об'єктами рейдерських захоплень стають не лише малі й середні підприємства, а й потужні господарські товариства. Це становить реальну небезпеку для розвитку корпоративного сектору

вітчизняної економіки, збереження його конкурентних позицій на внутрішньому та світовому ринках. Тому боротьба з такими протиправними захопленнями повинна вестися не тільки на рівні окремих компаній, а й насамперед на державному рівні, за умов чіткої програми дій та застосування адекватних механізмів [96, с. 313].

Для з'ясування сутності рейдерства та його впливу на формування економічної безпеки України варто звернутися до основних дефініцій.

Автори економічного словника розглядають рейд як операцію (спробу) з придбання великого пакету акцій певної компанії з метою її поглинання [12, с. 885]. Виділяють поглинання вороже – як спробу оволодіти контролем над компанією через скуповування її акцій на ринку (тобто проти волі керівництва або провідних акціонерів) [12, с. 694].

На думку О. Макарової, ворожим, або недружнім, поглинанням є процес масового скуповування акцій, який проходить досить часто незаконними способами. Однак, як зауважує науковець, недружнє поглинання, яке здійснюється з використанням методів не тільки незаконних, але часто і кримінально караних, є не поглинанням, а захопленням. Поглинання, як засіб встановлення контролю над бізнесом, відбувається виключно у рамках закону [55, с. 172].

Діяльністю із захоплення бізнесу називає рейдерство М. Лопашенко, визначаючи його як ретельно сплановану систему діяльності, спрямовану на отримання чужої компанії, яка здійснює підприємницьку або інші види економічної діяльності. При цьому рейдерство, як правило, є сполученням незаконних, напівзаконних (не прописаних у законі, іншими словами – протиправних, але законодавчо не заборонених) та законних способів придбання привабливого, але чужого бізнесу [33].

Багато науковців вказують на напівкримінальний характер рейдерства, основною ознакою якого є порушення закону, застосування тих чи інших шахрайських методів. На їхню думку, рейдерство – незаконне захоплення підприємства без згоди його акціонерів, метою якого є отримання контролю

над ліквідними активами підприємства за максимально низькою ціною, як правило для їх подальшого продажу. Силкові дії застосовуються як доповнення і забезпечення юридичних заходів, що дають рейдерам можливість забезпечення влади. При цьому корпоративний конфлікт у рейдерських схемах є тільки приводом для захоплення підприємства [33].

На думку З. В. Гбура, одним із різновидів рейдерства є корпоративне захоплення, що визначається як викрадення пакету акцій в акціонерів, здійснене обманним способом з метою отримання домінуючого положення в акціонерному товаристві та можливості активно впливати на прийняття ним рішень або з метою подальшого виведення активів акціонерного товариства [27, с. 15].

У фаховій термінології Міністерства внутрішніх справ України «рейдерство» – це силове захоплення спірних підприємств, у тому числі, на виконання відповідних судових рішень на користь тих чи інших власників [45].

Фахівці Служби безпеки України під «рейдерством» розуміють протиправне захоплення акціонерних товариств (у тому числі, з державною часткою власності) сторонніми комерційними структурами через міноритарних акціонерів, котрі діють на їх користь.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік (Бюджетної декларації)» рейдерство визначене як відчуження державного майна та корпоративних прав поза процесами приватизації; протиправне захоплення підприємств [79].

Варто відзначити, що у Кримінальному кодексі України (ККУ) досі не визначено таке поняття як рейдерство, коли в незаконний спосіб захоплюються підприємства чи установи. У ККУ є низка статей:

- 205¹ підробка документів, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців;
- 206 протидія законній господарській діяльності;

– 206² протиправне заволодіння майном підприємства (у т. ч. частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів) шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації [47].

Проте, як наголошує Т. О. Пожуєва, всі вони лише частково охоплюють склад такого правопорушення, як рейдерське захоплення підприємства [72, с. 44].

М. Ю. Мілявський стверджує, що юридичного визначення понять «рейдер» і «рейдерство» в Україні немає. У класичному сучасному вигляді рейдерство з'явилося з уведенням в обіг акцій, вільний оборот яких на ринку забезпечив можливість набуття права власності на будь-яке підприємство без згоди її фактичного власника. Таким чином, рейдер – це фахівець з перехоплення оперативного управління або власності компанії.

Під правовим визначенням суті «рейдерства» як економічного явища необхідно розуміти цілеспрямовану зміну майнових прав на активи за допомогою неправомірних судових і адміністративних рішень з застосуванням психологічного і силового тиску рейдерів, а в деяких випадках із застосуванням криміналітету [58, с. 102].

Водночас одним з головних доказів визнання державою проблеми рейдерських захоплень в Україні є видання Указу Президента України «Про посилення протидії рейдерству» від 19.03.2014 № 313/2014, де зазначена нагальна потреба посилення захисту прав суб'єктів господарювання, протидії протиправному позбавленню права власності, недопущення використання схем і методів рейдерського захоплення суб'єктів господарювання, заволодіння їх майном. Таким чином, навіть держава не заперечує факту рейдерства [78].

І. В. Кубарєв, С. С. Барган наголошують, що незважаючи на активізацію досліджень проблем рейдерства, загальноприйнятого тлумачення цього феномена як в юридичній літературі, так і в нормативних актах державних інституцій немає. Через таку невизначеність багато науковців

терміном «рейдерство» позначають досить широкий спектр дій – від звичайного законного недружнього поглинання до абсолютно бандитського захоплення підприємства, що ускладнює процес теоретичного осмислення досліджуваного явища, а отже, й розробку та реалізацію ефективних заходів протидії йому [50, с. 117].

Можна виділити наступні соціальні причини виникнення рейдерства:

– радикальні соціальні зміни, які призводять до соціальної дезорганізації і порушення керуючих поведінкою норм. В Україні протягом ХХ ст. політичні та економічні режими двічі змінювалися кардинальним чином. Це, в свою чергу, не могло не привести до порушення ясності соціальних норм і повної зміни ціннісно-культурних матриць. Були зруйновані норми, культурні цінності та соціальні зв'язки, повага до приватної власності, яка виступає в якості культурної цінності, як норму суспільної взаємодії було втрачено);

– відсутність або недостатній вплив механізмів, які стримують деструктивну підприємницьку поведінку;

– розрив між схвалюваною культурною метою (тобто бути матеріально забезпеченим і успішним) і способом досягнення цієї мети (тобто експропріацією чужої власності);

– ефект соціального навчання (чим більше людей слідує нормі девіантного підприємництва, тим більше суб'єктів навчаються цієї норми шляхом спілкування і взаємодії);

– вплив деструктивної економічної свідомості (рейдерська поведінка приносить матеріальну винагороду).

При цьому необхідно зазначити, що на інституційні та економічні передумови, що формують рейдерську поведінку, серйозний вплив зробили соціально-культурний та історичний фактори [27, с. 18].

Аналіз вітчизняних реалій господарювання свідчить, що загроза недружнього поглинання та рейдерських захоплень охопила всі сфери економічної діяльності. Кожне підприємство, яке отримує прибуток та має

значні активи, може стати об'єктом прискіпливої уваги з боку зацікавлених осіб. Пояснюється це тим, що рівень захисту економічних інтересів господарюючих суб'єктів в Україні перебуває на вкрай низькому рівні з таких причин: недосконалість законодавства та судової влади, високий рівень корупції, корпоративні конфлікти, наявність легальних і нелегальних методів що дають можливість усунути власника від управління підприємством, відсутність захисту інформації щодо діяльності підприємства, слабкість державного контролю за корпоративною сферою та ін. [68, с. 22].

Через загрозливі масштаби рейдерства в Україні необхідно, насамперед, виокремити чинники, що сприяють його виникненню. З огляду на те, що питання є багатограним, їх доцільно поділити на групи:

1. Соціально-економічні чинники:

- зuboжіння населення, через що зростає рівень злочинності;
- непрозорість фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання;
- галузеві диспропорції;
- значні суми заборгованості як суб'єктів господарювання, так і держави;
- неефективний менеджмент вищої ланки;
- злочинні наміри до господарського майна іншого суб'єкта господарювання;
- корупція;
- внутрішньофірмові конфлікти;
- неналежний рівень кадрової та інших складових економічної безпеки підприємства;
- неналежна робота служби безпеки підприємства.

2. Правові складові:

- недосконалість чинного законодавства, зокрема відсутність юридичного визначення поняття «рейдерство»;

- неналежна робота органів виконавчої влади при вирішенні господарських питань;
- суперечлива робота органів судової влади;
- взаємопроникнення інтересів політичної, законодавчої та господарської ланки;
- безкарність протиправних дій рейдерів;
- неефективність державного контролю.

3. Техніко-технологічні чинники:

- прогалини в інформаційній безпеці підприємства;
- використання отриманих незаконним шляхом техніко-технологічних даних для захоплення суб'єкта господарювання.

Найчастіше увагу рейдерів привертають компанії, які:

- володіють ліквідним майном;
- володіють налагодженими виробничим та торгівельним процесами;
- серед засновників чи акціонерів мають неврегульовані конфлікти;
- нехтують механізмами інформаційної прозорості діяльності компанії [44, с. 80].

Доволі широкий спектр думок існує і щодо способів дій рейдерів. Вони, як свідчить практика, доволі різноманітні, але їхньою необхідною ознакою, на думку І. В. Кубарєва, С. С. Баргана, є використання псевдоюридичних підстав для своєї діяльності [50, с. 120]. Таке твердження частково є у визначенні А. В. Смітюха, який зазначає, що рейдерство має правове обґрунтування (дійсне чи удаване) та реалізується з додержанням (або з імітацією додержання) встановлених законом судових та корпоративних процедур [87, с. 98]. Саме імітація законних підстав та порядку є сутністю способів рейдерства.

Вищезазначений підхід, по-перше, дозволяє відмежовувати рейдерство від окремих складів злочинів та таких явищ, як корпоративні або господарські конфлікти чи недобросовісна конкуренція. По-друге, термін «псевдо...» (відповідно до тлумачного словника, означає «несправжній,

мнимий, удаваний» [13, с. 1183]) характеризує рейдерство саме як незаконну діяльність, про що йшлося вище. По-третє, рейдерство завжди викликає небажану для рейдерів реакцію правоохоронних органів, а наявність нібито юридичних підстав дозволяє виправдовувати їх перед правоохоронними органами та суспільством, маскувати злочинні дії під цивільно-правові або господарсько-правові відносини і, як наслідок, використовувати ресурси підприємства у правовому полі. Результати аналізу судової практики та повідомлень у засобах масової інформації показують, що наявність псевдоюридичних підстав зазвичай обґрунтовується пред'явленням різноманітних підроблених документів: витягу з реєстру акціонерів, договорів купівлі-продажу, застави, переуступки вимоги, судових рішень, виконавчих листів тощо.

Щодо предмета рейдерства, тобто того, що саме безпосередньо захоплюють рейдери, то в багатьох визначеннях ним визнається майно або право власності на майно. Проте такий підхід недостатньо відображає сутність рейдерства, оскільки, по-перше, не відмежовується рейдерство від інших складів злочинів, адже розбій також є захопленням майна; по-друге, фізичне захоплення майна в багатьох випадках ще не гарантує можливість його використання (як частини ресурсу), що становить мету рейдерської атаки. З іншого боку, для використання активів підприємства зовсім не обов'язково безпосередньо фізично володіти ними. Тим паче отримання повного права власності не завжди є можливим або необхідним, зокрема в акціонерних підприємствах або підприємствах, що користуються майном, яке перебуває у власності держави (наприклад, все ті ж надра) [50, с. 120].

Отже, на основі вищезазначеного можна зробити висновки, що рейдерство – це захоплення організаційно-розпорядчих функцій суб'єкта господарювання з використанням псевдоюридичних підстав з метою подальшого використання його ресурсів у власних цілях. Рейдером може виступати фізична або юридична особа, яка спрямовує свою діяльність на

здійснення захоплення організаційно-розпорядчих функцій інших суб'єктів господарювання, використовуючи псевдозаконні підстави.

1.2. Історичні передумови виникнення рейдерства та етапи його поширення

Випадки рейдерства в його різноманітних проявах можна спостерігати в різні часи та майже в усіх країнах з ринковою економікою. Саме поняття «рейдерство» походить з Великої Британії, і спочатку під цим терміном розуміли набіги морських суден, які самостійно виконували бойові завдання, у тому числі і захоплення торговельних кораблів інших країн. У середині минулого століття за часів військового протистояння Великобританії та Іспанії так називалося одне з англійських морських піратських суден, котре само здійснювало напад лише на іспанські торгові судна. Відтоді поняття «рейдер» увійшло до лексики військово-морської справи й означало проведення морських операцій під час військових дій спеціально підготовленими для знищення бойових і торгових суден ворога морськими суднами. Це поняття вживалося під час війни багатьма країнами світу [36, с. 146].

Історія рейдерства нараховує не одне століття, хоча сам термін введено до ділового обороту на межі XIX-XX ст. Розуміння під рейдерством злочину почалося із виникненням акцій, коли з'явилась можливість поглинання компанії проти волі її власника. Один з найбільш відомих історичних прикладів – спроба захоплення французької ОстІндської компанії відомим авантюристом бароном Жаном де Батцом. В дні Великої Французької революції за його ініціативою було підготовлено доповідь про необхідність ліквідації компанії. Автори доповіді розраховували на масовий продаж акцій, щоб скупити їх за заниженою вартістю.

Як кримінальний спосіб захоплення підприємства і бізнесу особливого розмаху рейдерство набуло в США в 1920–30 рр. – в період, коли активно відбувалося становлення американської організованої злочинності. Саме тоді воно стало найбільш ефективною її формою. Історичний розвиток недружніх поглинань підприємств в США починає свій відлік від славнозвісного американського підприємця Джона Дейвісона Рокфеллера. Початок його діяльності припав на Громадянську війну 1861–1865 рр., яка визначила обличчя сучасної Америки. Початковий капітал Рокфеллер створив завдяки військовим замовленням, продаючи нафту для потреб федеральної армії. У 1867 р. спільно з Генрі Флеглером він відкрив фірму, пізніше названу Standart Oil Company, статутний капітал якої складав 1 мільйон доларів і якій було призначено стати першою в світі рейдерською компанією. Рокфеллер зосередив свої зусилля не на пошуку нафтових родовищ і видобутку нафти, а на переробці і транспортуванні нафтопродуктів, отримавши до 1877 р. монополію на цей вид діяльності. З метою незаконного здобуття контролю над перевезенням нафти по всім США він через підставних осіб скупив контрольні пакети акцій залізничних компаній, таким чином поглинувши їх кримінальним способом, і створив Union Tanker Car Company. Протягом досить тривалого часу ніхто в США навіть не здогадувався, що він контролює цю компанію, а тим самим Standart Oil Company мінімізувала свої транспортні витрати. Саме так, в рейдерський спосіб, була створена найбільша нафтова імперія [71, с. 131].

В Україні рейдерство прийшло на початку 1990-х рр., в епоху «дикого» нагромадження первинного капіталу із США, де на даний час рейдерство означає дії атакуючої сторони в процесах законного злиття та поглинання бізнесу. Тобто кримінального відтінку в цьому процесі в США немає, на відмінну від нашої держави.

Р. А. Панасенко відзначає, що історію українського рейдерства умовно можна поділити на два періоди:

– перший охоплює час від початку 1990-х рр. до початку 2000-х. У цей час Україна стає незалежною державою, відбувається перехід економіки країни до ринкових відносин, визначаються політичні центри, формуються злочинні угруповання. Важкий економічний стан країни супроводжувався зростанням корумпованості органів державної влади, наявністю великої кількості прогалин у чинному законодавстві, зростанням криміногенної ситуації в країні. Тоді ж набуло широкого вживання таке поняття як «рейдерство», що досить швидко перетворилося на вкрай актуальну й масштабну проблему для України, оскільки тісно пов'язане з діяльністю корумпованих посадовців з держструктур, а в непоодиноких випадках спирається й на інтереси міжнародних кримінальних інвесторів.

Аналогічна ситуація склалася в більшості пострадянських країн. Захоплення підприємств здійснювалося відкрито кримінальним шляхом, дуже часто – із застосуванням фізичного насильства. Правовий нігілізм супроводжувався нехтуванням правами людини, правопорядком країни. Із часом ситуація стала змінюватись: було прийнято низку нормативно-правових актів, економічний стан поліпшувався, знижувалася злочинність. Особливістю цього періоду є завершення процесу розподілу державної власності в країні;

– другий період з початку 2000-х рр. триває й понині. Він характеризується напівзаконним загарбанням підприємств, більш легальними методами боротьби, активним протистоянням рейдерству. Хоча експерти не схильні вбачати втручання «руки» російських спецслужб у хвилю рейдерства, що прокотилася Україною, у Росії випадки корпоративного захоплення підприємств поширені значно більше, ніж у нас [66, с. 96].

Своєю чергою, О. Беліков виділяє чотири періоди перерозподілу власності на теренах пострадянського простору. Перший перерозподіл власності відбувся ще в епоху Івана Грозного. Другий улаштував Петро Перший. Третій – більшовики, після революції 1917 року. Четвертий – починаючи з 1990-го року, триває й до сьогодні [11, с. 24].

Під час перших трьох перерозподілів власності всі процеси відбувались вертикально, відповідно до бюрократичної логіки. А от у 90-х роках минулого століття влада лише дала мовчазну згоду, виявивши свою ініціативу в процесі захоплення або перерозподілу власності. Надалі ж вертикаль влади відсторонилась від керівництва цим процесом, а сам перерозподіл пішов у горизонтальній площині.

Четвертий етап можна поділити на декілька підетапів. На першому підетапі, на початку 90-х рр. минулого століття, в Україні й інших сусідніх країнах відбувалися процеси акціонування ряду державних підприємств і часткова або повна їх передача приватним власникам у ході приватизації, що почалася. При цьому допускалися множинні порушення законодавства про приватизацію. Ваучери скуповувалися, мінялися, привласнювалися, збиралися, відбиралися, вкладалися. У результаті одні стали ще багатшими, а інші все біднішали. Використовувалися різні схеми, що припускають придбання державної власності за значно заниженою вартістю, внаслідок чого інтересам держави було спричинено значний збиток.

На другому підетапі, приблизно з 1993 р., починається переділ приватної власності між господарюючими суб'єктами. Цей підетап характеризується переважанням насильницьких методів придбання майна й майнових прав, зокрема, у результаті скоєння таких злочинів, як вбивств на замовлення, погроз застосування насильства або вбивством та ін. Кримінал займав основне місце в захопленні чужого підприємства. Це був бандитський спосіб відбирання власності, нальоти, напади на власників і їх власність.

У цей період починається процес створення формальних і неформальних фінансово-промислових груп, які в майбутньому гратимуть провідну роль у рейдерському захопленні підприємств. Починається посилення монополізації в окремих галузях. Відбувається інтеграція в галузях, де не вимагалось значних фінансових ресурсів, у деяких випадках відбувається зміна власника, особливо залежно від виконання формальних і неформальних зобов'язань бізнесу перед властями.

Третій (сучасний) підетап починається з середини 90-х рр. минулого століття. Він багато в чому зумовлений зміною, ротацією політичної та економічної еліти країни. На цьому етапі зароджується процес перерозподілу капіталів. На зміну насильницьким злочинам прийшли (або зайняли значне місце) ненасильницькі розкрадання; здирства; інші посягання на власність; злочинні дії, пов'язані з банкрутством, а також злочини, що відбиваються у фальсифікаціях різних документів. Дуже часто такі діяння здійснюються з використанням комп'ютерних технологій. Крупні компанії-рейдери практично виключили примітивний кримінал зі своєї діяльності; єдине, що ще досить широко використовується, - це залучення на кінцевому етапі захоплення підприємства "масок-шоу", для фізичного захоплення приміщень придбаної бізнес-структури. У практиці рейдерства починають переважати інтелектуальні способи придбання комерційної власності, до яких насамперед відносяться процеси злиття й поглинання підприємств.

Специфікою рейдерських злочинів проти власності на сучасному етапі слід визнати те, що вони часто стали здійснюватися із застосуванням цінних паперів. Форми розкрадань, які використовуються при заволодінні (наприклад, акціями) найрізноманітніші (привласнення, розтрата, шахрайство й т.д.) [25].

Сучасний третій підетап у своєму розвитку має ряд періодів. На початковому періоді (1996-2001 рр.) переважало масове банкрутство підприємств. Бізнес віднімався через процедуру банкрутства. Наприклад, процедура банкрутства ініціювалася по невеликій заборгованості. Після цього боржникові не давали можливості розплатитися, хоча це був часто формальний боржник, ніякого боргу насправді не було. У рамках судової процедури перехоплювали контроль. Потім слідували конкурсне виробництво й продаж майнового комплексу дешево якому-небудь покупцеві. Так виглядала одна з найулюбленіших рейдерських схем. Це було багато в чому викликано наявними недоліками в законодавстві про банкрутство, яке містило чимало положень, що здешевлюють захоплення

(низький поріг заборгованості, специфічна процедура призначення й контролю діяльності арбітражних керівників, можливість погашення заборгованості третіми особами нарівні з прямими учасниками процесу банкрутства).

На процес і механізм рейдерства в цей період сильний вплив зробила фінансова криза серпня 1998 р. Робиться більше акцент на купівлю недооцінених компаній. Збільшується кількість міжнародного злиття й приєднань з елементами рейдерства, що пов'язано з низькою вартістю й фінансовими проблемами українських і російських компаній. Спостерігається збільшення консолідації капіталу за рахунок часток міноритарних акціонерів, вивід прибутків за кордон через податкові, митні й валютні обмеження в наших країнах, переказ більшої, ніж в аналогічних західних компаній, частини коштів на особисті рахунки власників.

У другому періоді (2001 р. – кінець 2004 р.) був сплеск рейдерства. На думку М. Нобатової, рейдерство як професійний бізнес з'явився на початку 2000-х років [64, с. 66].

Для цього рейдерства характерний підвищений градус агресивності. Створилася така ситуація, коли дешевше відняти бізнес, ніж придбати його. Значна частина компаній – об'єктів поглинань, викликаючи інтерес в атакуючої сторони, втягувалися в корпоративний конфлікт, внаслідок чого значно ослабляли не тільки своє конкурентне положення, а й у компанії виникав ризик остаточно зникнути з ринку. Відбувалося короткострокове, а в деяких випадках і довгострокове падіння ефективності діяльності і/або загального рівня конкурентоспроможності компанії-цілі. У результаті було зниження вартості компанії-цілі не тільки в очах учасників, поточних власників і зовнішніх інвесторів, а й інших учасників корпоративної битви, що обов'язково позначалося на перегляді ціни операції. Власник розлучається зі своїм бізнесом на дискримінаційних умовах.

Головною причиною широкого розповсюдження практики таких поглинань було те, що їх вартість зазвичай нижче, ніж вартість традиційного

ринкового приєднання. Зменшення потреби в інвестиціях при «нецивілізованих» приєднаннях була зумовлена: відсутністю зростання котирувань акцій компанії-цілі унаслідок відсутності відкритої інформації про можливість злиття або приєднання; можливістю фірми-агресора досягти успіху, просто змістивши менеджерів (замінивши генерального інтересів).

Так виглядав типовий сценарій кримінального поглинання в цей період. Як правило, загарбники вибирали акціонерне суспільство з низькою корпоративною культурою, зазвичай це підприємство середнього або малого бізнесу [17].

Головними причинами, що сприяли активності рейдерів у цьому періоді, можливо визначити наступні.

По-перше, загарбники (рейдери) використовували прогалини в законодавстві.

По-друге, податкові органи, вносячи зміни до реєстру, не проводили ніякої правової експертизи наданих документів, не запрошували яких-небудь додаткових документів, крім тих, які прямо вказані в законі, і не несли відповідальності за внесення запису на підставі недійсних, підроблених документів. При цьому, відповідно до чинного законодавства, дані, вказані в реєстрі, були належним підтвердженням факту реорганізації товариства, призначення одноосібного виконавського органу, і при наданні відповідної виписки з реєстру особа могла розпоряджатися активами товариства, виступати від його імені в суді й представляти його в державних органах.

По-третє, не було координації в діяльності силових структур по попередженню й припиненню кримінальних захоплень. Податкова міліція України як новий контролюючий орган, часто перевищувала свої повноваження, що приводило до її дискредитації в очах населення. Нерідко “силовики” були на стороні загарбників, часто явні корпоративні спори маскувалися під звичайні трудові конфлікти.

По-четверте, на рівні міст, регіонів був відсутній єдиний інформаційний банк даних про факти захоплення, їх замовників,

організаторів і виконавців, а якщо й були ці відомості, то вони носили роз'єднаний і суперечливий характер. У боротьбі з цим кримінальним явищем практично не брало участь бізнес-співтовариство. Як правило, керівники підприємств, основні акціонери опинялися наодинці із загарбниками (рейдерами).

По-п'яте, недостатньо було публікацій і телепередач, що викривають дійсне обличчя загарбників, їх задуми й дії. Часто інформація зводилася до освітлення цих подій.

По-шосте, у суспільстві не було розуміння того, що захист приватної власності й прав власників є пріоритетним політичним завданням державного регулювання на шляху до створення середнього класу виробників товарів і послуг, шляху до стійкого розвитку країни, формування цивільного суспільства.

У третьому періоді (з 2005 р.) відбувається зростання формальної прозорості компаній у напрямі консолідації власності й полегшення переходу до міжнародних норм і правил корпоративного управління, посилюються позиції держави в ряді галузей, що традиційно відносяться до стратегічних. Через ситуацію, що склалася, у країні почала створюватися система захисту прав власності, зокрема механізмів ефективного реагування на спроби її кримінального перерозподілу. Силові захоплення підприємств у великих містах хоч і поволі, але все-таки починають відходити в минуле, але їх активність помічається в регіонах. Продовжують домінувати ворожі операції стосовно компаній середнього та малого бізнесу. Переважно тепер рейдери озброєні не стільки пістолетами, карабінами й автоматами, скільки документами, друком і глибоким знанням обстановки на підприємстві.

В Україні сучасний етап рейдерства почався у 2003-2004 рр. і в змістовному плані охопив (перейняв) всі процеси, механізми, технології, які були в Росії в попередні роки [11, с. 105-109].

Сьогодні можна стверджувати, що Україна переживає черговий кримінальний бум. Шпальти газет заповнені повідомленнями про скандальні

захоплення підприємств. Слово «рейдер» з лексикона економістів успішно перейшло до словникового запасу пересічних громадян і стало загальноновизнаною лайкою, а замовні вбивства власників великих підприємств і банкірів стали практично повсякденним явищем. Тому постала гостра необхідність розроблення та реалізації ефективної антирейдерської політики держави з метою недопущення подальшої ескалації процесів неправомірного захоплення чужого бізнесу, погіршення підприємницького клімату, а також індикаторів економічного розвитку держави.

1.3. Специфіка видів рейдерства та суміжних методів недружнього поглинання

Із розвитком такого негативного явища, як рейдерство відбувались його видозміни, ускладнення механізмів із залученням нових учасників рейдерських схем. Дослідження видів рейдерства та їхньої специфіки має дуже важливе значення для розроблення відповідних запобіжних та протидіючих заходів.

Зважаючи на схеми рейдерства, а також інструменти, які при цьому використовуються, можна виокремити «біле», «сіре», та «чорне» рейдерство.

В. С. Шапіро, Т. В. Булах стверджують, що за умов білого рейдерства організатор схеми діє виключно у межах норм чинного законодавства, використовуючи наявні прогалини у ньому. Цей різновид рейдерства можна вважати особливим та законним видом бізнесу, оскільки скуповування акцій українським законодавством не заборонено. Фактично на сьогодні у розвинених країнах світу поширений лише цей різновид рейдерства, оскільки він є дозволеним, регулюється і контролюється законом. Такі рейдери завжди використовують законні інструменти заволодіння компаніями, а саме:

- придбання кредиторської заборгованості;
- перегляд результатів приватизації;

- скуповування акцій.
- корпоративний шантаж [100].

А. Кузьменко стверджує, що «біле» рейдерство – ретельно спланований комплекс дій для поглинання компанії, що відбувається всупереч волі власників підприємства, але такий вид поглинання здійснюється при повній відповідності до чинного законодавства з використанням передбачених законом методів. Часто такий вид поглинання використовується до активів, які мають проблеми з корпоративним управлінням та/або скрутне фінансове становище [15].

При «сірому» рейдерстві організатори рейдерських операцій діють на межі закону. Вони використовують такі інструменти, як часткову фальсифікацію документів, скуповування акцій, шантаж, ведення подвійного реєстру і незаконні збори акціонерів, підкуп суддів, навмисне ініціювання справи про банкрутство, операції із податковою та кредиторською заборгованостями. Межа між використанням законних та незаконних методів є нечіткою, тому досить часто рейдери переходять на незаконні способи захоплення суб'єкта господарювання.

А. Кузьменко підкреслює, що «сіре» рейдерство полягає в поглинанні компанії, що здійснюється шляхом зміщення як законних механізмів, так і незаконних дій. Такі захоплення є найбільш складними по своїй суті, адже всі незаконні дії в результаті підтверджуються законними механізмами, що ускладнює подальше оскарження реальними власниками активів [15].

При «чорному» рейдерстві організатор використовує фальсифіковані документи і інші методи «сірого» рейдерства, значно більше уваги приділяє корумпованим методам впливу. Крім корупційних незаконних і неправомірних ухвал «чорне» рейдерство характеризується обов'язковим вживанням фізичного насильства для реального втілення цих рішень у життя.

Як стверджує А. Кузьменко, «чорне» рейдерство – захоплення активів або компаній, з використанням незаконних методів: підкупу посадових осіб товариства, органів державної влади, правоохоронних органів, органів

судової влади, підробки документів, злочинної змови з державними реєстраторами або нотаріусами. Такий вид рейдерства може бути застосований до будь-якої компанії або активу, але найбільше в зону ризику потрапляють непублічні компанії [15].

Водночас І. В. Шевчук серед найпоширеніших способів «чорного» рейдерства виділяє:

- тиск на акціонерів (підкуп чи залякування з метою підтримки чи блокування певного рішення);
- скуповування боргових зобов'язань та акцій у дрібних акціонерів з метою отримання або «розмивання» контрольного пакета акцій (якщо немає власника контрольного пакета акцій збори акціонерів (більша частина з яких уже підкуплена) приймають рішення про зміну керівництва фірми та додаткову емісію акцій);
- шантаж або підкуп керівництва чи окремих працівників підприємства;
- реєстрація компаній на підставних осіб;
- підкуп силових структур, державних службовців, судових виконавців;
- незаконні дії з реєстром власників акцій (наприклад, мініотарій подає позов до суду з будь-якою вимогою до підприємства чи керівництва, рейдери через підкуп судді отримують судові рішення з постановою про передачу реєстру іншому реєстраторові, створюючи одразу два реєстри для одного підприємства, що призведе до плутанини (рейдер відстоює справжність вилученого реєстру, об'єкт рейдерського захоплення починає відновлення цього документа). Ця невизначеність із справжнім реєстром дає змогу нападнику списувати акції одночасно з обох реєстрів і перепродавати їх);
- створення штучного боргу;
- ініціювання процедури фіктивного банкрутства;
- силове захоплення фірми;
- фізичне усунення особи тощо [103, с. 234].

Своєю чергою, Т. О. Пожуєва виділяє елементи рейдерських схем, що відображені на рис. 1.1.

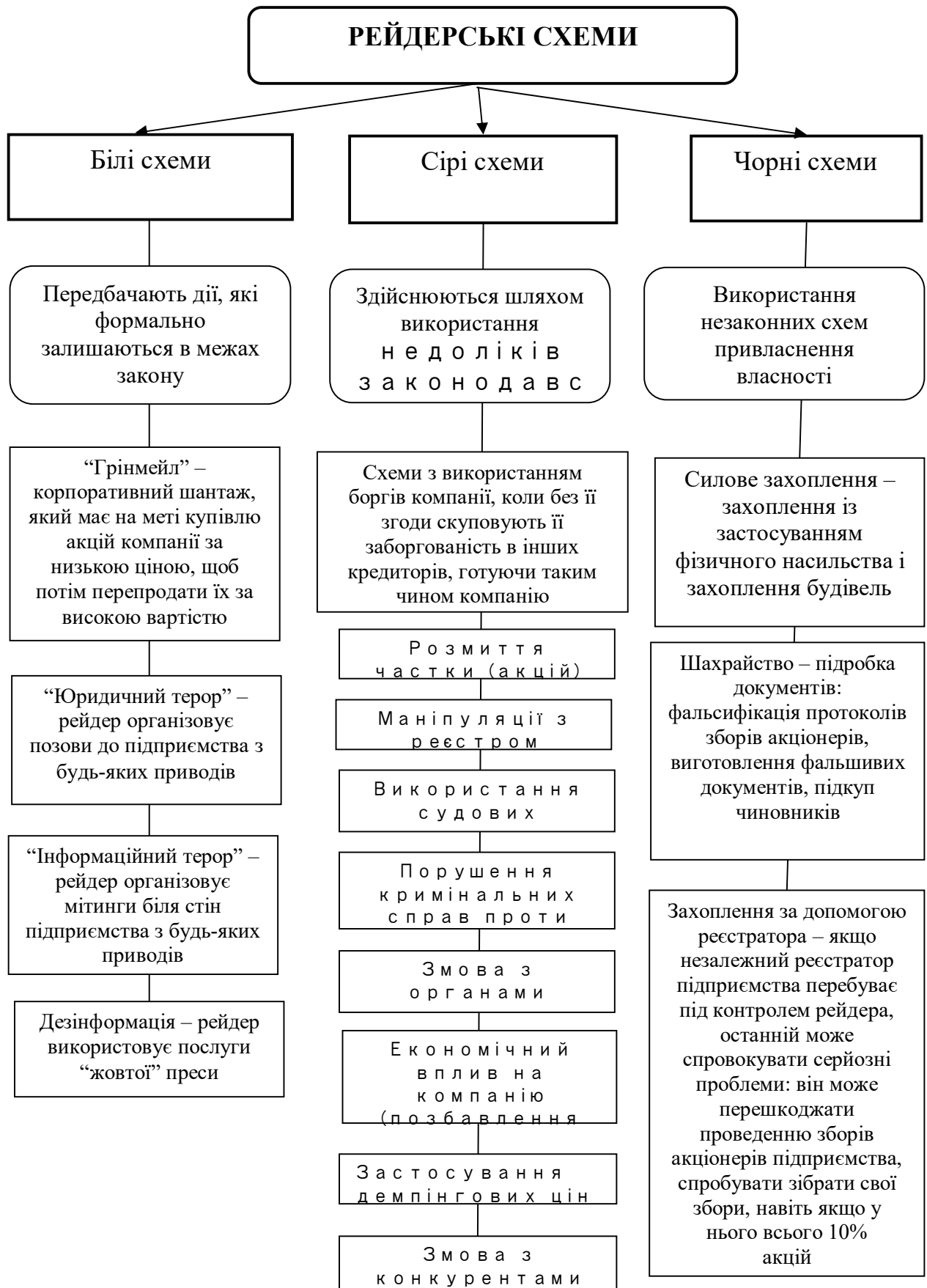

Рис. 1.1. Класифікація рейдерських схем [72, с. 45]

Слід зазначити, що в Україні межа між «білими», «сірими» і «чорними» рейдерами досить сильно розмита. Недосконалість законодавства призводить до того, що спочатку проведена в «білих рукавичках» операція переходить у використання «чорних» методів. Саме тому в українському суспільстві останнім часом рейдерство і бандитизм стали синонімами.

Узагальнена характеристика видів рейдерства відображено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика «білого», «сірого», «чорного» рейдерства
(складено на основі [46])

Різнovid рейдерства	Характер відповідності закону	Характер впливу на опонентів	Рівень ризику і прибутковості
«Чорне» рейдерство	значні порушення закону	застосування сили або загрози її застосування	високий рівень ризику і прибутковості
«Сіре» рейдерство	незначні або недоведені порушення закону	без застосування сили або погроз її застосування	
«Біле» рейдерство	відповідно до закону		

Ключовою особою реалізації рейдерських атак є рейдер – найманий професіонал, який використовує, як правило, кримінальні методи захоплення чужої власності, зокрема такі як: підробка документів, фальсифікація судових рішень, знищення реєстру, а також інші заходи, що дозволяють захопити контрольний пакет акцій, ліквідні активи, товари, немайнові активи підприємства. Також рейдери використовують такі способи, як розмивання пакетів акцій через нові емісії, розкрадання акцій, створення паралельних рад директорів, корупційність суддів, співробітників силових структур і чиновників, чорний PR [93, с. 8].

Своєю чергою, експерти ділять рейдерів:

- за характером використання незаконних і неринкових інструментів захоплення власності;
- за колективністю дій (одинаки, взаємопов'язані групи рейдерів);
- за суб'єктами (приватне і державне рейдерство);
- за спрямованістю (інвестиційне та ліквідаційне);
- за технологіями (домінування силових інструментів або корпоративних технологій) [45, с. 22-24].

Останнім часом в економічний словник ввійшло і закріпились в обороті поняття «грінмейл», «силове підприємництво», дотичні до рейдерства. Так, грінмейл (від англ. greenmail – «зелена пошта») – це діяльність, яка спрямована на одержання надприбутку за допомогою маніпуляцій або зловживань акціонера своїми правами щодо суб'єкта господарювання. Мета досягається через придбання такої кількості акцій підприємства, щоб створити загрозу її поглинання з метою подальшого перепродажу цих акцій за завищеною ціною (вище ринкової) тому ж підприємству. Цей термін походить від blackmail («чорна пошта»), що є кримінально караним шантажом, вимаганням. Проте між «зеленою» та «чорною поштою» існує принципова відмінність: класичний грінмейл завжди здійснюється в рамках чинного законодавства.

Як стверджує І. В. Шевчук, застосування грінмейлу покликане вирішити два основні завдання:

- по-перше, спонукання фірми викупити власні акції (частки) за суттєво завищеною ціною;
- по-друге, загарбання підприємства через встановлення контролю (тоді грінмейл є переважно складовою недружнього поглинання) [103, с. 235].

Грінмейл небезпечний для компаній, які є слабкими в правовому, організаційному та фінансовому планах, не мають належної внутрішньої служби безпеки та штату юристів. Також слід підкреслити, що в полі зору грінмейлерів знаходяться переважно сучасні компанії, які характеризуються

швидким розвитком, стабільністю та інноваційністю. В Україні, як і в більшості країн, грінмейл заборонений законом. Зокрема, у США на доходи, отримані від продажу акцій за ціною вище ринкової, накладений податок у розмірі 80%, що робить діяльність такого характеру неприбутковою та непривабливою [3].

Відмінності між рейдерством і грінмейлерством полягає в тому, що перші націлені на незаконне захоплення ліквідного активу, нерухомості в будь-якому секторі економіки і діють на замовлення загарбника, розробляючи самостійно всю стратегію захоплення, а грінмейлерство використовується, як правило, для корпоративного сектора економіки, де стратегія розробляється самим загарбником як майбутнього власника підприємства і, як правило, в рамках закону.

Силове підприємництво, як правило, пов'язане з контролем над грошовими потоками підприємства, при цьому саме майно підприємства не переходить у власність суб'єктів, що здійснюють силовий вплив на підприємство. Виникнувши як приватний інфорсмент щодо забезпечення зобов'язань між економічними суб'єктами в умовах руйнування колишніх господарських зв'язків і формування ринкових відносин, силове підприємництво як охоронний рекет опосередковувало послуги, пов'язані з виконанням контрактних зобов'язань (поставити або оплатити товар, повернути кредит, вирішити проблеми безпечної доставки товарів і т. п.).

Порівняльна характеристика рейдерства, грінмейла і силового підприємництва наведена в табл. 1.2.

Порівняльна характеристика рейдерства, грінмейла і силового підприємництва (складено на основі [4; 66])

Характеристики	Рейдерство	Грінмейл	Силове підприємництво
1	2	3	4
Суб'єкти	Високопрофесійні кадри	Високопрофесійні кадри (активні юристи, економісти, управлінці)	Як правило, не висококваліфіковані кадри (спортсмени, бандити) і колишні співробітники силових структур
Об'єкти	Власність в будь-якій формі: ПАТ, ПрАТ, ТОВ, і т. д. (великі, дрібні, середні підприємства), будь-які активи (фінансові, майнові, немайнові)	Як правило, стратегія компанії, організаційні інновації, а також власність, акції ПАТ	Як правило, грошові потоки в оптовій, роздрібній торгівлі, сфері послуг, мале підприємництво
Цілі	Зміна власника на окремі високоліквідні активи підприємства, контроль перерозподіл активів і грошових потоків і т. д.	Викуп частки акцій за ціною вище ринкової, контроль над власністю, зміна власника всього майнового комплексу підприємства	Контроль над грошовими потоками
Технології	Незаконні і законні, але з використанням змови, підкупу, навмисне банкрутство, підробка, пошкодження майна для зниження його ринкової вартості, силовий супровід, інформаційні атаки в ЗМІ і т. д.	Як правило, законні інструменти, але при зловживанні прав міноритарних акціонерів, використовуючи прогалини в законодавстві, витік інсайдерської інформації	Технології силового партнерства «кришування», посередництво при незаконності механізмів їх досягнення (фізичні погрози, викрадення, знищення майна, вбивства і т. д.)

Як видно з табл. 1.2, об'єктом рейдерства виступає привласнення засобів виробництва (фінансовий капітал, окремі елементи майнового комплексу підприємства і т. д.). При грінмейлі домінуючим процесом є привласнення самого виробництва (стратегія компанії, організаційні

інновації і т. д.), а силове підприємництво спеціалізується на привласненні результатів виробництва (грошові потоки, частина прибутку, «відкати»).

Також, як демонструють дані табл. 1.2, рейдерські технології розпливаються, еволюціонують, але в той же час зберігають свої специфічні риси і відмінності за об'єктом, суб'єктом, технологіями, механізмами дії і реалізації в залежності від спеціалізації рейдерської діяльності, масштабності проведених атак. Так, великі рейдери поступово переходять на технології грінмейлу і функціонують як окремі господарські одиниці, а для дрібних і середніх рейдерів характерна спеціалізація і зрощування з силовими методами підприємництва.

Таким чином, можна зробити висновок, що рейдерство може проявлятися за різними видами, а також має спільні та відмінні риси з грінмейлом, силовим підприємництвом. Водночас досліджувані явища становлять суттєву небезпеку не лише для розвитку вітчизняної економіки, але й безпеки держави загалом, оскільки їхні дії нівелюють інститути приватної власності, добросовісної конкуренції, свободи підприємницької діяльності, дестабілізують роботу суб'єктів господарювання, зосереджують увагу на підприємствах у ключових сферах економіки.

Висновки до розділу 1

У структурі економічної злочинності у вітчизняному просторі останніми роками значного поширення набуло незаконне привласнення чужого бізнесу, тобто рейдерство. Через практику рейдерських захоплень пройшла економіка майже всіх розвинених країн світу, страждають від неї і країни, що розвиваються, у тому числі й Україна. Чинним законодавством України не всі правовідносини, що виникають у процесі господарської діяльності, врегульовані належним чином. Це дає змогу деяким суб'єктам господарювання вчиняти протиправні дії: незаконно відбирати за допомогою,

по суті, шахрайських схем майно у власників, дестабілізувати нормальні ринкові взаємини і процес виробництва.

Загроза недружнього поглинання та рейдерських захоплень охопила всі сфери економічної діяльності. Кожне підприємство, яке отримує прибуток та має значні активи, може стати об'єктом прискіпливої уваги з боку зацікавлених осіб. Пояснюється це тим, що рівень захисту економічних інтересів господарюючих суб'єктів в Україні перебуває на вкрай низькому рівні з таких причин: недосконалість законодавства та судової влади, високий рівень корупції, корпоративні конфлікти, наявність легальних і нелегальних методів що дають можливість усунути власника від управління підприємством, відсутність захисту інформації щодо діяльності підприємства, слабкість державного контролю за корпоративною сферою та ін.

Рейдерські технології («біле», «сіре», «чорне» рейдерство) розпливаються, еволюціонують, але в той же час зберігають свої специфічні риси і відмінності за об'єктом, суб'єктом, технологіями, механізмами дії і реалізації в залежності від спеціалізації рейдерської діяльності, масштабності проведених атак. Великі рейдери поступово переходять на технології грінмейлу і функціонують як окремі господарські одиниці, а для дрібних і середніх рейдерів характерна спеціалізація і зрощування з силовими методами підприємництва.

РОЗДІЛ 2

Сучасні тенденції злочинних діянь, пов'язаних з рейдерством

2.1. Аналіз типових рейдерських схем в економічному просторі

Постреволюційний, перехідний стан економіки, для якого характерні перерозподіл власності, фінансових потоків і сфер впливу, відсутність закону про рейдерство, який би передбачав певну кримінальну відповідальність за дане діяння і виключав би прийняття судьями необґрунтованих рішень на користь зацікавленої сторони, корупція в органах законодавчої, виконавчої та судової влади формують потужні передумови для розквіту українського рейдерства. Відповідно сучасні рейдерські схеми є настільки різноманітними, що кожна атака – це швидше унікальний кейс, ніж ситуація, з якої можна вийти переможцем, діючи за певним алгоритмом. Водночас можна виділити кілька головних напрямів, за якими будуються рейдерські схеми:

1. Скупка акцій. Тут можуть поєднуватися використання міноритарного пакета і неправомірних рішень суду. Наприклад, суд виносить рішення, що сумлінний акціонер взагалі акціонером не є, так «розмивається» контрольний пакет акцій. Тут же відбувається скупка міноритарних пакетів акцій на фондовому ринку або у дрібних власників з метою створення контрольного пакета.

Отримання контролю над підприємством через концентрацію корпоративних прав, достатню для блокування роботи підприємства, або отримання контролю над керуючим органом підприємства.

Перевірки контролюючих органів, що передують атакам, часто націлені на зниження вартості активів підприємства, що перевіряється, аби в подальшому їх придбала за зниженою ціною «потрібна» компанія.

2. Незаконне внесення змін до реєстрів акціонерів і реєстраційні документи, організація сумнівних зборів акціонерів. Якщо керівництво

компанії невідкупне, ведуться переговори з незадоволеними акціонерами або засновниками, які не проти зашкодити керівництву чи співзасновнику. Далі проводяться незаконні загальні збори, призначається хоча б на один день новий керівник, який укладає договори на великі суми.

3. Підкуп суддів і отримання неправомірних судових рішень.

4. Формування боргу. Наприклад, підкупленого топ-менеджера підприємства змушують підписати договори про придбання товарів (послуг) за завищеними цінами, чим він заганає компанію в боргову яму.

5. Банкрутство підприємств через підкуплений суд. Очевидно, що більшість рейдерських захоплень супроводжуються рішеннями судів, на підставі яких державні виконавці заведуть рейдера на територію підприємства. У схемах рейдерства дуже часто залучають суддів, державних реєстраторів і нотаріусів.

6 «Банківська схема», яка є досить популярною серед злочинців. Все відбувається за наступною схемою: один суб'єкт відкриває рахунок в банку, після чого отримує від іншого суб'єкта (зацікавленого чиновника, судді, прокурора) ухвалу про зупинення видачі коштів на цей конкретний рахунок. Потім перший суб'єкт подає в суд про відшкодування моральних та матеріальних збитків, а також про загублену вигоду. Зацікавлений суддя задовольняє позов – і справа підходить до успішного фіналу [82].

Останніми роками значно посилюється тиск з боку рейдерів на аграрну сферу. Рейдерство перетворилось для аграрних підприємств ключовою загрозою їхньої стабільної діяльності. Факторів, що визначають можливість здійснення рейдерських атак на агропідприємства, є досить багато, зокрема:

1) загальнодоступність інформації про реєстрацію прав на оренду землі. Так, з середини 2015 року такі дані підлягають оприлюдненню. Через єдиний реєстр, маючи лише назву агрокомпанії-цілі, можна отримати інформацію про обсяги землі, якими вона володіє, а також про місце її розташування. Більш детальну інформацію про діяльність підприємства можна отримати з інших загальнодоступних державних реєстрів – наприклад,

з Реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань. Тут можна знайти дані про юридичну особу, його засновників, статутний фонд, частки засновників у статутному капіталі і т.д. Проаналізувавши таку інформацію, навіть особа, що не має належної освіти і досвіду роботи, може зробити висновок про привабливість і успішність тієї чи іншої компанії;

2) порядок реєстрації юридичних осіб, зміни якого додав проблем аграрним підприємствам, оскільки хоч і мав спростити процедуру, однак створив величезні ризики заволодіння бізнесом. Так, відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV із змінами та доповненнями обов'язок доводити незаконність дій державного реєстратора покладається на власника компанії і, більш того, здійснювати захист своїх інтересів він має право тільки після порушення його прав [77]. Однак процес доведення своєї правоти віднімає у власника багато часу, тоді як «новий» незаконний власник підприємства зможе «вичавити» з нього максимальний прибуток для себе. У результаті власник ризикує отримати назад вже структуру, що вже не представляє цінності, із розпроданими активами та спустошеними рахунками.

Така ситуація можлива тому, що для внесення змін про власника компанії реєстратору достатньо подати документи в простій письмовій формі, при цьому нотаріального засвідчення та інших підтверджень достовірності не потрібно. А це означає, що, наприклад, підпис «колишнього» власника підприємства на договорі купівлі-продажу частки статутного капіталу може бути підроблений і претензій на момент реєстрації таких даних ні у кого не виникає, адже у суб'єктів реєстрації немає обов'язку перевіряти справжність підписів і документів. Порядність і благонадійність заявників реєстратором теж не перевіряються;

3) корупція – фактор, який і далі сприяє безкарному заволодінню підприємствами. Це особливо актуально для тих випадків, коли здійснюється силове захоплення структури або заволодіння урожаєм.

Як свідчить практика, сучасне аграрне рейдерство може здійснюватися за певною схемою, а тому можна виокремити:

1) Майнове аграрне рейдерство. В цьому випадку шахраї заволодівають не самим підприємством, а його продукцією, урожаєм. Тут можливі кілька варіантів дій рейдерів. Перший -найпростіший: зловмисники в розпал сезону збору врожаю заганяють на чуже поле свою техніку і в найкоротший час збирають та вивозять зерно або, наприклад, овочі. В цей час поле охороняють озброєні люди спортивної статури, як правило, не місцеві, яких потім неможливо знайти. Поки господар усвідомлює ситуацію, урожай зібраний та вивезений, а поліція, що прибула на місце фактичного грабежу, тільки розводить руками. Особливу шкоду такий вид рейдерської атаки завдає представникам середньої ланки бізнесу та дрібним аграріям. Дуже часто в урожай вкладаються останні гроші, а нерідко і кредитні, тому, втративши товар, власник підприємства втрачає все. На встановлення осіб, які вчинили злочин, можуть піти місяці (та й то це зовсім не гарантія повернення вкраденого), грошей на новий посів немає, підприємство просто банкрутує. Іноді замовники такого захоплення залишаються невідомими, а іноді вони очевидні – це конкуруючі фірми.

Другий варіант «майнового рейдерства» є більш інтелектуальний і розрахований на великі обсяги продукції. Суть зводиться до того, що шахрайська компанія складає і подає надуманий позов про відшкодування збитку або про стягнення заборгованості (і сам договір, і накладні по ньому фальсифіковані). Одночасно з позовом до суду надходить заява з проханням про забезпечення позовних вимог, а відповідно – накладення арешту на продукцію сумлінного аграрного підприємства. До встановлення істини у справі суд, як правило, не скупиться на накладення арешту. Після чого збирається врожай, продукція (з-поміж іншого і зерно), що передаються на

зберігання «своїй» третій особі. Все це проводиться офіційно, за документами. Але поки триває слідство, зерно зберігачем розпродується, а на виправдання складаються акти про псування майна, переданого на зберігання. У підсумку за невчасне сповіщення виконавчої служби «зберігачу» загрожує лише штраф, який у порівнянні є значно меншим аніж сума, виручена від продажу агропродукції. Як правило, позов про відшкодування боргу відзивається, справа закривається, так і не розпочавшись.

Приблизно таким способом захоплення скористалися рейдери, які вчинили атаку на агроторгову фірму «Агро-Діло». Раніше фірма придбала іншу дрібну компанію в Миколаївській області під назвою «Агропродукт Н». Причиною звернення до суду послужило наявність псевдоборгу, підтвердженого лише нотаріально засвідченої копією договору поруки за працівника компанії – минулого власника «Агропродукт Н». І хоча порушення були очевидними, суд все ж задовольнив клопотання позивача про накладення арешту на урожай вартістю 800 тис. грн. [1].

2) Захоплення аграрного бізнесу співвласником підприємства. Причиною може послужити корпоративний конфлікт, а супутніми факторами: недосконалість установчих документів, що склалися без належного юридичного аналізу. Найяскравішим прикладом такого захоплення є ситуація в агропромислової асоціації «Агросвіт». За відсутності свого партнера співвласник одноосібно ліквідує компанію і призначає ліквідатором свою довірену особу. За лічені дні практично всі активи компанії були виведені через афілійовані фірми. Щоб такій діяльності не можна було перешкодити, недоброчесних партнер із використанням корупційних зв'язків ініціював заборону на будь-які реєстраційні дії після ліквідації.

Як класичний випадок захоплення аграрного бізнесу можна навести рейдерську атаку на невелике аграрне підприємство «Нива-2010» (с. Бережинка, Кіровоградська обл.) у 2017 році. Це господарство обробляє

близько 3 тис га землі пайовиків, вирощує зернові культури. На підприємство у супроводі працівників приватної охоронної фірми «Борисфен» прибули представники дніпровського ТОВ «Торговий дім «Дніпромет». Вони зайшли на господарство і вивезли документацію, а справжньому власнику заявили, що він уже не господар, пояснивши, що права на «Ниву» купили у белізького офшору, якому власник аграрного підприємства М. Трибиненко нібито подарував господарство. Водночас, як було з'ясовано, державний реєстратор відділу Маловисківської міськради В. Руденко змінив перелік власників та адресу підприємства. Реєстраційні дії проводилися на основі протоколів зборів засновників «Ниви-2010» – М. Трибиненка та його синів. Нібито вони підписалися під даруванням 65% підприємства белізькому офшору.

Зареєстрований у Керчі представник офшору Ю. Бородкін одразу продав «Ниву-2010» Дніпровському ТОВ «Торговий дім «Дніпромет». Договір дарування і протоколи зборів власників посвідчував нотаріус Кіровоградського міського нотаріального округу О. Задніпрний.

Паралельно майно і рахунки підприємства заарештувала і заблокувала виконавча служба. Арешт був накладений за заочним рішенням судді Індустріального районного суду Дніпра, який постановив стягнути з «Ниви-2010» 27,5 млн. грн. «боргу». 24 квітня 2018 року Вища рада правосуддя звільнила цього суддю.

3 травня 2017 року М. Трибиненко та його сини очікували приїзду державних виконавців, які мали описати майно в рамках провадження про стягнення вищезгаданого боргу. Натомість прибув власник «Дніпромету» Г. Скаленко в супроводі кількох десятків охоронців та заявив права на підприємство. Трибиненки оголосили про рейдерське захоплення, адже, за їх словами, мільйонних позик не брали, «Ниву» продавати не збиралися, нотаріуса, який посвідчував договір дарування, ніколи не бачили. Вони звернулися до правоохоронців та до Міністерства юстиції України.

Тоді ж на підприємстві почалися перші сутички між селянами та охоронцями «Дніпромету», які забарикадувалися в адміністративному

приміщенні підприємства. Згодом представники «Дніпромету» були змушені залишити будівлю. Втікаючи від розлючених селян, охоронці відстрілювалися, через що троє бережинців отримали поранення.

У червні 2017 року у Бережинку прибув місцевий мешканець К. Чеголя з юристом і трьома мікроавтобусами охоронців. Він намагався потрапити на територію сільгоспідприємства, але це йому не вдалося. Згодом в селі почали розносити листівки із закликом здавати землю в оренду новому підприємству – ТОВ «Украгроміць», яке було пов'язане з К.Чеголею.

26 червня 2017 р. сутички відновилися. Того дня селяни зупинили і затримали три десятки бійців охоронної фірми «Борисфен», які намагалися захопити підприємство. Трибиненки запросили на допомогу колишніх бійців добровольчих батальйонів «Донбас» та «Айдар», тому що раніше найнята охоронна структура покинула село.

Донбасівці недовго охороняли Бережинку: наступного дня на підприємство прибули нацгвардійці та п'ять підрозділів поліції та заарештували охоронців [1].

Пізніше у Мін'юсті з'ясували, що в діях реєстратора були порушення. Йому анулювали доступ до реєстру й звільнили. За повідомленням прокуратури Кіровоградської області щодо розслідування дій реєстратора і нотаріуса, поліція перевіряла їх причетність, але про підозру нікому не повідомляли.

Нотаріусу О. Задніпряному анулювали свідоцтво на право нотаріальної діяльності, яке він оскаржує. Шість охоронців, які діяли в інтересах «Дніпромету» і стріляли у бережинців, були безробітними жителями Запорізької і Харківської областей. Один з них був засуджений до десяти років позбавлення волі за розбій.

Слухання справи за обвинуваченням у хуліганстві відкладається понад півроку. Адвокат обвинувачуваних подав клопотання про повернення їм вилученої зброї. Рік тому суд відпустив під домашній арешт і 25 охоронців,

які намагалися захопити підприємство. Вони стверджували, що «Борисфен» обіцяв їм по 400-500 грн. на добу.

Спочатку поліція інкримінувала їм замах на злочин і протиправне заволодіння майном, що карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. У підсумку справу передали в суд з обвинувальним актом за статтею «самоправство», максимальне покарання – арешт до трьох місяців.

У відповіді за підписом начальниці відділу організації прийому громадян, розгляду звернень та запитів прокуратури Кіровоградської області А. Усатової на запит, чи встановлені причетні до рейдерства, йдеться, що слідчі поліції таких не знайшли, підозру нікому не повідомляли. Така відповідь спричинила нові питання.

12 жовтня 2017 року заступник прокурора Кіровоградської області звітував, що «підозрюваним у вчиненні рейдерського захоплення аграрного підприємства є представник фірми, на користь якої був підписаний договір дарування корпоративних прав». Йому навіть готували підозру щодо підроблення документів, однак підозрюваний зник. Слідство вбачало наявність доказів для підозри, але постановою генпрокурора від 24 жовтня 2017 року досудове розслідування доручено прокуратурі Донецької області. При цьому Генпрокуратура відмовляється повідомити, що стало причиною для таких змін.

Начальник відділу організації прийому громадян, розгляду звернень та запитів прокуратури Донецької області старший радник юстиції В.Саричева роз'яснює, що розслідування триває і справу кваліфікують як шахрайство.

На даний час фермер М. Трибиненко очікує рішення Верховного суду, куди подав касаційну скаргу на рішення Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 12 січня 2018 року. У суді оскаржували дії державного реєстратора, незаконність яких визнав Мін'юст.

Тимчасом Кіровоградська прокуратура оголосила М. Трибиненку підозру стосовно розпаювання підприємства у 2010 році та ще одну – щодо заволодіння земельною ділянкою, яку той за договором обміну отримав у

2013 році. Фермер і далі продовжує боротися за підприємство, попри те, що від рейдерів надходять пропозиції вирішити конфлікт за гроші [76].

У вищенаведеному прикладі простежується використання багатьох типових прийомів рейдерів. Як відзначає М. Копитко, рейдерами можуть бути:

- 1) окремі особи, що використовують корумпованість окремих структур державної влади та управління і прагнуть заволодіти чужою власністю;
- 2) спеціально створені компанії або групи людей, які об'єдналися з метою здійснення рейдерських захоплень на професійній основі;
- 3) галузеві холдинги, які мають на меті усунення конкурентів шляхом їхнього поглинання;
- 4) великі холдинги й фінансово-промислові групи, які володіють великими ресурсами й можливостями і зацікавлені у скуповуванні земель, бізнесу у різних галузях та ліквідних активів;
- 5) несумлінні керівники підприємств, які мають доступ до важливих документів та активів;
- 6) партнери по бізнесу або дрібні акціонери тощо [43, с. 75].

Водночас варто відзначити, що в ролі сучасних рейдерів часто виступають консалтингові компанії, які мають у своєму розпорядженні великий адміністративний ресурс у законодавчій, виконавчій, судовій владі та нерідко – у силових структурах. Мінімальна рентабельність кожного «проекту» – від 200% до 1000%, тому можна стверджувати, що рейдерство сьогодні більш ніж успішний бізнес [81].

Підсумовуючи, слід наголосити, що рейдерство – це вже не рідкісне аномальне явище в економіці і не виняток, а своєрідний індикатор, що характеризує роботу бізнесу в аграрному секторі України. Більш того, рейдерство і саме стало бізнесом. Одні і ті ж компанії-загарбники регулярно реалізують перевірені схеми на всі нові об'єкти, отримуючи незаконний прибуток і залишаючись безкарними.

Яку б схему не вибрали рейдери, атака завжди масштабна, має стрімкий і вкрай агресивний характер, шокує, застає зненацька і провокує нераціональні дії з боку законних власником і трудового колективу компанії. Потім якщо навіть компанії в суді вдається довести протиправність дій рейдерів, зупинка роботи підприємства на час судових тяжб може привести до втрати співробітників і клієнтів. Тому превентивні заходи – по суті єдиний ефективний інструмент захисту свого бізнесу від рейдерів.

Ситуація, що склалася, суттєво гальмує вкладання в бізнес внутрішніх інвестиційних ресурсів. Також у таких умовах Україна втрачає свою інвестиційну привабливість, адже вкладати гроші в підприємства, які в будь-який час можуть забрати, інвестори не наважаться. Тому розроблення та реалізація ефективної стратегії антирейдерства вже давно стала нагальним питанням подальшого економічного розвитку України.

2.2. Аналітичний огляд методик оцінки ризику рейдерського захоплення підприємства

Тенденції економічного розвитку вітчизняної економіки, які характеризуються не лише змінами нормативно-правових основ функціонування суб'єктів господарювання з урахуванням вимог європейського законодавства, а й негативним впливом дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємств, збільшенням кількості їх рейдерських захоплень в різних сферах, вимагає, з одного боку, удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки в умовах рейдерства в напрямі збереження стійкого функціонування та розвитку, захисту майнових інтересів, зміцнення фінансового становища у часі та просторі, з іншого – якісного науково-методичного інструментарію оцінки ризику рейдерської атаки.

Як свідчать результати проведених нами досліджень, представниками сучасної економічної науки напрацьовано достатню кількість підходів/методик до визначення ризику недружнього поглинання. Так, Н. Кричевський пропонує факторну методику оцінки ризику рейдерства. Всі фактори поділено на п'ять груп:

1) організаційна структура фірми (акціонерного товариства: контрольного пакету немає (+0,5 бала); ТОВ: наявність засновників, які не беруть участі у діяльності (+0,5 бала);

2) власність (наявність нерухомості об'єктів інтелектуальної власності (+1 бал); неналежне правове оформлення активів (+1 бал); чинні обтяження (+0,5 бала);

3) фінансово-економічний стан (зростання вартості фірми (+0,5 бали); наявність простроченої кредиторської заборгованості (+0,5 бала); ведення подвійної бухгалтерії (+1 бал);

4) менеджмент (внутрішні конфлікти за весь період діяльності (+0,5 бала); відсутність мотивації та стимулювання менеджменту (+0,5 бала);

5) зовнішнє оточення (відсутність постійних контактів з реєстратором (+0,5 бали); несприятливе соціальне оточення (+0,5 бала); негативні стосунки з органами влади (+1 бал); відсутність контактів з законними силовими структурами (+0,5 бала); невдалі спроби рейдерських поглинань (+0,5 бала) [49].

А. Кіреєв пов'язує успіх рейдерської атаки з наявністю «вікна» – погано оформленого активу або незадоволеного акціонера з міноритарним пакетом [38]. Крім того, серед усіх інших факторів, що загрожують безпеці володіння бізнесом, першочергово вказано на конфлікт інтересів між власниками і (або) вихід дій управителя з-під контролю власників.

За даними, отриманими В. Філімоною в результаті проведеного соціологічного дослідження [95], рейдерському захопленню часто сприяє ситуація, що склалася в самій компанії. Підприємство, яке шукає інвестора, дає привід зацікавитися собою. Впливають на сприйняття ситуації також місцезнаходження

та вид підприємства. Існують проблеми низького рівня обізнаності підприємців, недостатнього рівня корпоративної культури, відсутності системи прогнозування ситуацій. Створюють велику ймовірність того, що компанія стане об'єктом рейдерської уваги, прорахунки у діяльності керівництва, а саме: найменша помилка у поведінці по відношенню до акціонерів, у взаєминах з законом, у зловживанні нелегальної заробітної платою й т. ін.

Рейдерським захопленням піддаються багато компаній, найбільш вразливими є ті, у яких спостерігається:

- «розпилений» пакет акцій;
- на балансі ліквідна нерухомість та земельні ділянки;
- велика кредиторська заборгованість;
- висока рентабельність бізнесу;
- порушення в оформленні документів;
- порушення при придбанні активів;
- порушення порядку проведення зборів акціонерів і засідань ради директорів;
- відсутність служби безпеки;
- недосконалість законодавчої бази [24].

Своєю чергою, Е. Савуляк розробив наступний тест на рейдеропридатність компанії (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Оцінка «рейдрпридатності» компанії [84, с. 47]

Коефіцієнт	Значення	Бал
1	2	3
К1 – ступінь «розпорошеності»/консолідованості структури фірми	а) пакет акцій «розпорошений» вище 51 %	30
	б) пакет акцій «розпорошений» на 25–51 %	10
	в) пакет акцій «розпорошений» менше 25 %	3
К2 – частка ринкової вартості нерухомості в активах фірми	а) вище 50 %	30
	б) 10–50 %	10
	в) менше 10 %	1

Продовження табл. 2.1

1	2	3
К3 – частка кредиторської заборгованості в активах фірми	а) вище 50 %	5
	б) 10–50 %	3
	в) менше 10 %	1
К4 – частота виплати дивідендів	а) щорічно	1
	б) не виплачуються	3
К5 – галузь, в якій працює корпорація	а) найбільш рентабельні (паливна, чорна і кольорова металургія, роздрібна торгівля і громадське харчування, зв'язок, транспорт, будівництво, фінанси і страхування)	3
	б) інші галузі	1
К6 – регіон, в якому розташована корпорація	а) регіон, схильний до інфраструктурного впливу найбільшою мірою	3
	б) інші регіони	1
К7 – організаційно-правова форма власності фірми	а) ПАТ, ПрАТ	3
	б) ТОВ	2
	в) інші	1
К8 – реальність юридичної та фактичної адрес фірми	а) реальні	1
	б) нереальні	3
К9 – вид фірми, на яку виведені найцінніші активи	а) траст / фонд	1
	б) інше (ТОВ, офшор Сейшили, Беліз і т. ін., європейська компанія – Кіпр, Данія і т. ін.)	10
К10 – центри володіння активами	а) центри володіння і прибутку розділені	1
	б) всі активи зосереджені в одному центрі	5
К11 – проведення процедури юридичного due diligence по відношенню до первинних засновників і директорів корпорації	а) так, проводилась	1
	б) ні, не проводилась	5
К12 – реальність особистостей засновників і директора	а) власник прихований	5
	б) власник все контролює безпосередньо або через трастового керуючого	1
К13 – ведення реєстру фірми	а) реєстр акціонерів веде сама корпорація	1
	б) інше (реєстр веде російський або західний депозитарій)	5
К14 – публічність реального власника	а) власник відомий	10
	б) власник прихований	1
К15 – надійність реєстратора	а) в реєстраторі впевнений	1
	б) інформацією про реєстратора не мають	5
К16 – справжність підпису директора / акціонера	а) підпис директор ставить завжди власноруч	1
	б) інше	10

До переваг методики Е. Савуляка можна віднести доступність застосування, обґрунтованість вибору коефіцієнтів, можливість протестувати розроблену систему протидії ворожого поглинання. Проте Н. Согреіна вважає за недолік представленої методики те, що значущість частини коефіцієнтів треба передивитися. Необхідно ввести такі коефіцієнти: «активність міноритарних акціонерів», наявність внутрішніх конфліктів, ставлення з органами влади. У якості удосконалення представленої методики Н. Согреіна запропонувала власну оцінку недружнього поглинання (рейдерства) [88].

Ризик недружнього поглинання визначається за формулою (2.1):

$$P = \frac{1}{2} (K_{\text{свод}} + \Phi) \quad (2.1),$$

де $K_{\text{свод}}$ – зведений коефіцієнт, що враховує сумарний вплив 15 коефіцієнтів;

Φ – оцінка фактору «фінансово-економічний стан».

При цьому запропоновані коефіцієнти використовуються у системі механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, зокрема у напрямі протидії рейдерству [40].

Ризик недружнього поглинання оцінюється:

- низький (клас 1),
- середній (клас 2),
- високий (клас 3),
- досить імовірний (клас 4).

Коефіцієнти згруповані за факторами, оцінюваним за відповідними коефіцієнтами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Оцінка недружнього поглинання за факторами «організаційна структура», «власність», «менеджмент і акціонери» і «зовнішнє оточення»

[40]

Фактор	Коефіцієнти	Значення	Бал	
1	2	3	4	
Організаційна структура	K1 – ступінь «розпорошеності»/консолідованості акцій	а) пакет акцій «розпорошений» вище 51 %	30	
		б) пакет акцій «розпорошений» на 25–51 %	10	
		в) пакет акцій «розпорошений» менше 25 %	3	
	K2 – центри володіння активами	а) центри володіння активами та прибутком розділені	1	
		б) всі активи зосереджено в одному центрі	5	
	K3 – вид корпорації, на яку виведені найцінніші активи	а) траст / фонд	1	
		б) інше (ТОВ, офшор Сейшили Беліз і т. ін., європейська компанія – Кіпр, Данія, Голландія і т. ін.)	3	
	Власність	K4 – доля ринкової вартості нерухомості в активах корпорації	а) вище 50 %	30
			б) 10–50 %	10
в) менше 10 %			1	
K5 – реальність фактичної та юридичної адреси фірми		а) реальні	1	
		б) нереальні	3	
K6 – проведення процедури юридичного due diligence по відношенню до первинних засновників і директорів корпорації		а) да, проводилась	1	
	б) ні, не проводилась	5		
Менеджмент та акціонери	K7 – частота виплати дивідендів	а) щорічно	1	
		б) не виплачуються	3	
	K8 – активність міноритарних акціонерів	а) спостерігається різке скорочення активності	3	
		б) активність залишається незмінною	1	
	K9 – наявність внутрішніх конфліктів	а) існують	5	
		б) незгоди будуть вирішені	1	
	K10 – публічність реального власника	а) власник відомий	10	
		б) власник невідомий	1	
	K11 – справжність підпису директора/акціонера	а) підпис директора ставить завжди власноручно	1	
		б) факсиміле	10	
		в) інше	10	

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
Зовнішнє оточення	К12 – галузь, у якій працює фірма	а) найбільш рентабельні (паливна, чорна і кольорова металургія, роздрібна торгівля і громадське харчування, зв'язок, будівництво, фінанси)	5
		б) низькорентабельні галузі (машинобудування)	4
		в) нерентабельні галузі (легка промисловість)	3
	К13 – ведення реєстру фірми	а) реєстр акціонерів веде іноземний депозитарій	1
		б) реєстр акціонерів веде вітчизняний репозитарій	4
		в) реєстр веде сама корпорація	5
	К14 – надійність реєстратора	а) в реєстраторі впевнені	
		б) інформацією про реєстратора не володіють	1
	К15 – відношення з органами влади, із законними силовими структурами	а) підтримка маловірогідна	4
		б) підтримка вірогідна	5

Інтерпретація отриманої суми балів зведеного коефіцієнта за методикою оцінювання, відображеною в табл. 2.2, – клас недружнього поглинання:

- клас 1, якщо $K_{\text{свод}} \leq 20$;
- клас 2, якщо $21 \leq K_{\text{свод}} \leq 38$;
- клас 3, якщо $39 \leq K_{\text{свод}} \leq 70$;
- клас 4, якщо $K_{\text{свод}} \geq 71$.

Найбільш обґрунтованою, на нашу думку, є авторська розробка параметрів оцінки ризику рейдерського захоплення корпоративного підприємства М. І. Писаревського, яка представлена в табл. 2.3.

Параметри оцінки ризику рейдерського захвату корпоративного підприємства [70, с. 253]

Параметр	Коефіцієнти	Значення	Бал
Стан володіння акціями та активами	K1 – ступінь «розпорошеності»/консолідованості акцій	а) пакет акцій «розпорошений» вище 75 %	1
		б) пакет акцій «розпорошений» вище 51 %	0,75
		в) пакет акцій «розпорошений» на 25–51 %	0,50
		г) пакет акцій «розпорошений» менше 25 %	0,25
	K2 – центри володіння активами	а) центри володіння активами та прибутком розділені	0,5
		б) всі активи зосереджено в одному центрі	1
	K3 – доля ринкової вартості нерухомості в активах корпорації	а) вище 50 %	1
		б) 25–50 %	0,75
		в) 10–25 %	0,50
		г) менше 10 %	0,25
Стан корпоративного управління	K4 – прийнято рішення про реорганізацію	а) так	1
		б) ні	0,5
	K5 – прийнято рішення про додатковий випуск акцій	а) так	0,5
		б) ні	1
	K6 – прийнято рішення про внесення змін до статуту	а) так	0,5
		б) ні	1
	K7 – прийнято рішення про обрання або припинення повноважень голови та членів наглядової ради, виконавчого органу	а) так	1
		б) ні	0,5
	K8 – наявність комітетів в складі наглядової ради (Стратегічного планування, аудиторський, інвестиційний, інші)	а) наявні	0,5
		б) відсутні	1
	K9 – наявність у статуті положень про конфлікт інтересів, тобто суперечність між особистими інтересами посадової особи та обов'язком діяти в інтересах акціонерного товариства	а) наявні	0,5
б) відсутні		1	
K10 – відкритість інформації про діяльність вашого акціонерного товариства	а) відкрита	0,5	
	б) конфіденційна	1	
K11 – планування АТ включити	а) є	0,5	

	власні акції до лістингу фондових бірж протягом наступних трьох років	б) немає	1
	K12 – наявність власного кодексу (принцип, правил) корпоративного управління	а) є	0,5
		б) немає	1
	K13 – порушення порядку проведення зборів акціонерів і засідань ради директорів	а) відбувалося	1
		б) не відбувалося	0,5
Стан реєстрації емісії цінних паперів та публічності власника	K14 – ведення реєстру фірми	а) реєстр акціонерів веде сама корпорація	0,5
		б) інше (реєстр веде депозитарій)	1
	K15 – публічність реального власника	а) власник відомий	0,5
		б) власник прихований	1
K16 – надійність реєстратора	а) в реєстраторі впевнений	0,5	
	б) немає чіткої та достовірної інформації про реєстратора	1	
Фінансово-економічний стан (вірогідність банкрутства)	K17 – вірогідність фінансово-економічної неспроможності	а) вірогідність банкрутства менше 50%	0,25
		б) вірогідність банкрутства більше 50 %	1
		в) вірогідність банкрутства дорівнює 50 %	0,5

Так, відповідно до методики М. І. Писаревського, параметри, що формують ризик рейдерського захоплення згруповано за станом:

- 1 група – стан володіння акціями та активами;
- 2 група – стан корпоративного управління;
- 3 група – стан реєстрації емісії цінних паперів та публічності власника;
- 4 група – фінансово-економічний стан (вірогідність банкрутства).

Даний підхід забезпечує включення нового параметру – стан корпоративного управління. Для оцінки значущості коефіцієнтів запропоновано використовувати значення балів від 0 до 1. Кількість балів, що присвоюється, визначається шляхом ділення одиниці на кількість значень відповідно коефіцієнта. Бали привласнюються прямопропорційно значенням коефіцієнтів з точки зору ризику впливу на рейдерські захоплення [70, с. 254].

Оцінювання ризику рейдерського захоплення підприємства має велике значення для діагностування проблем його безпеки та їхнього оперативного вирішення з метою недопущення незаконного заволодіння як окремими об'єктами, так і господарюючим суб'єктом загалом.

2.3. Особливості організації рейдерський атак та оцінка їхньої масштабності в Україні

Поширення рейдерства в Україні – явище, якому сприяють слабка захищеність прав власників, значний вплив політичного складника на функціонування підприємництва в країні, наявність корупційного складника у схемах перерозподілу бізнесу, а також низький рівень правової культури. Однак характер дій з організації рейдерського захоплення суб'єкта господарювання може відрізнятись залежно від структури його статутного капіталу, фінансових можливостей рейдерів, фінансового стану підприємства-жертви, його готовності до опору та інших чинників. Водночас кожна рейдерська атака є ретельно спланованою операцією, що здебільшого складається з таких основних етапів (рис. 2.1).

Реалізація рейдерської атаки розпочинається зі збирання й аналізу інформації про всі складники функціонування суб'єкта господарювання, зокрема фінансову та податкову звітність, матеріали управлінського обліку, статутні документи суб'єкта господарювання, відомості з реєстру акціонерів (частка підприємства, яка припадає на середнього акціонера, список найбільших акціонерів, у тому числі їхні особисті дані), протоколи ради директорів, трудові договори; даних про особливості управління, фінансову політику, топ-менеджмент, активи та зобов'язання підприємницької структури. Особливу увагу під час збирання інформації про суб'єкт господарювання приділяють даним, що компрометують його керівництво, та

всім аспектам функціонування підприємства, що роблять його вразливим до дій зловмисників.

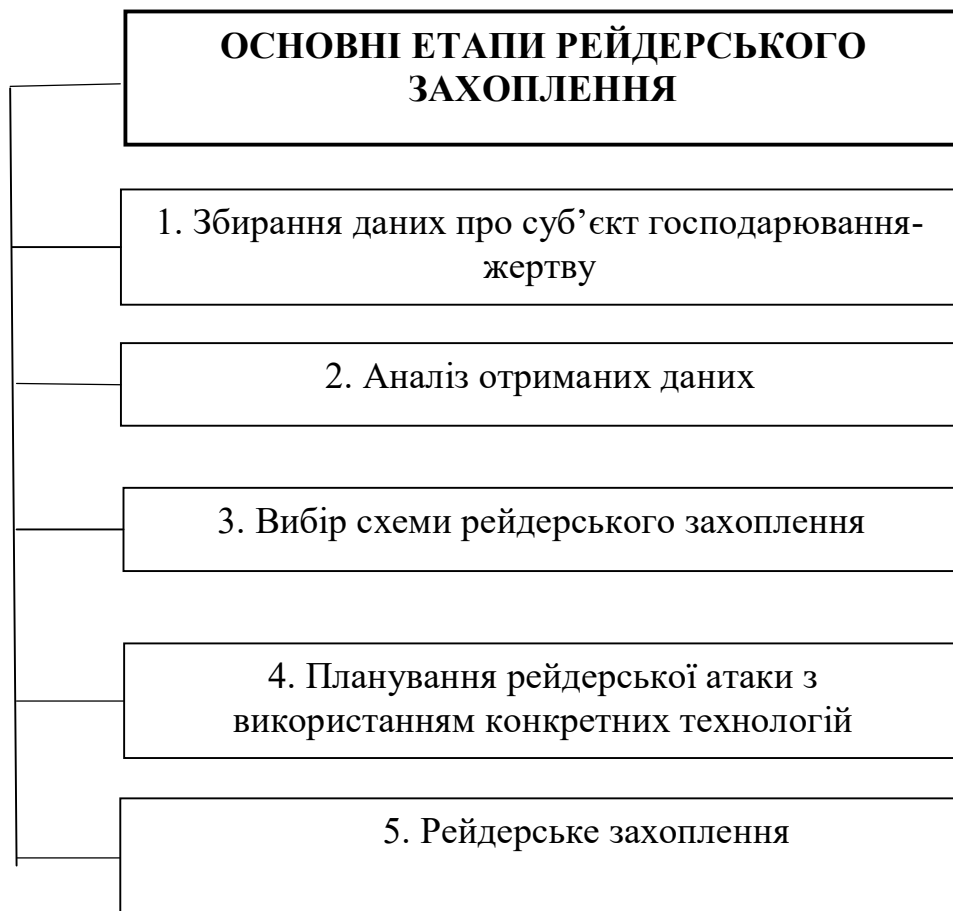

Рис. 2.1. Основні етапи рейдерського захоплення суб'єкта господарювання [106, с. 1108]

Також рейдери оцінюють систему охорони суб'єкта господарювання, аналізують його здатність протидіяти можливому захопленню, зокрема досліджують можливість залучення суб'єктом господарювання для свого захисту судових органів і прокуратури, органів державної влади та місцевого самоврядування. Усі чинники, які аналізує рейдер перед захопленням жертви, умовно можна розділити на загальні умови функціонування, сильні та слабкі сторони підприємства (рис. 2.2).

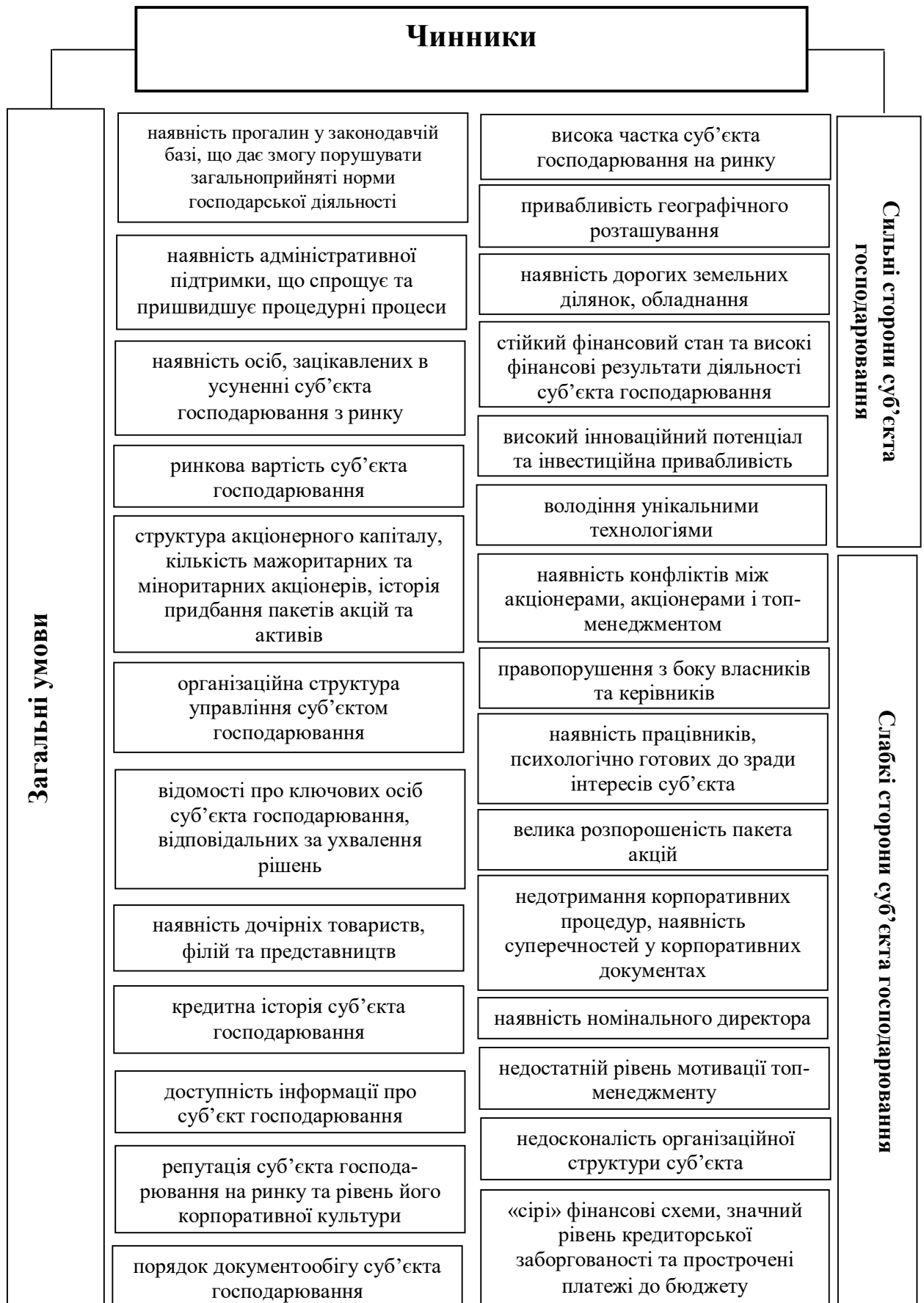

Рис. 2.2. Чинники, які аналізує рейдер перед захопленням суб'єкта господарювання [106, с. 1109]

Інформацію про суб'єкт господарювання можна отримати із зовнішніх та внутрішніх джерел. Інформацію із внутрішнього середовища суб'єкта господарювання отримують унаслідок несанкціонованого проникнення в його комп'ютерну мережу, сервери, системи зберігання баз даних; прослуховування розмов, отримання конфіденційної інформації за допомогою підкупу або шантажу працівників, а також зумисно впроваджених агентів у структуру суб'єкта господарювання-жертви. Інформацію із зовнішнього середовища суб'єкта господарювання рейдери можуть отримати як із легальних, так і з нелегальних джерел (рис. 2.2).

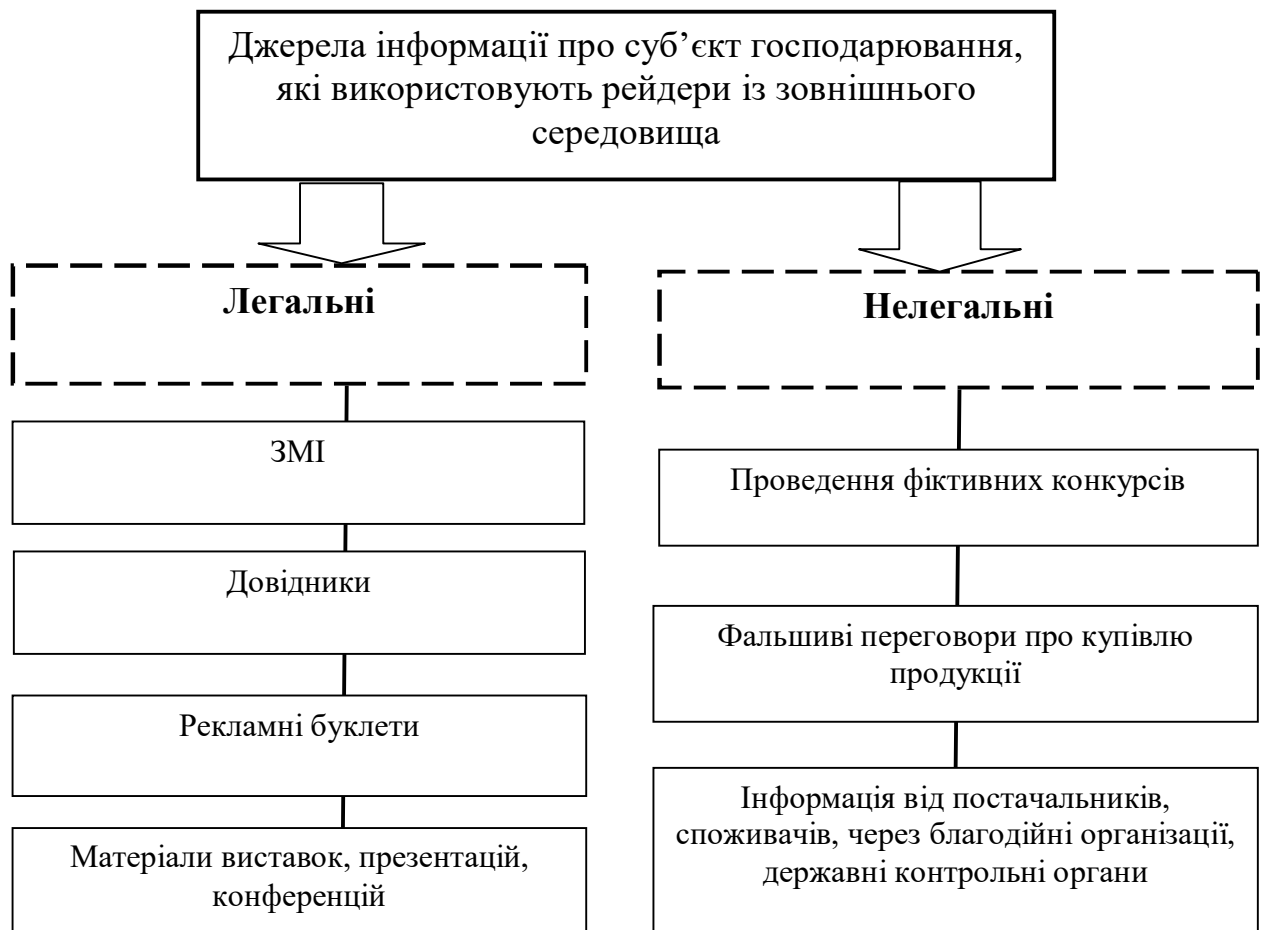

Рис. 2.3. Зовнішні джерела інформованості рейдера про суб'єкт господарювання [106, с. 1110]

Насамперед провадять пошук відкритої інформації, до якої є вільний доступ. Для цього рейдери виконують моніторинг довідників, повідомлень ЗМІ, аналізують матеріали презентацій, виставок і конференцій, у такий спосіб отримуючи інформацію про суб'єкт господарювання-жертву. Також рейдери можуть одержувати конфіденційні дані, застосовуючи корупційні зв'язки з органами державної влади, зокрема ініціюючи різні перевірки. Інформацію про суб'єкт господарювання часто отримують через благодійні організації, а також постачальників і споживачів підприємства. Інколи для отримання конфіденційних даних про суб'єкт господарювання-жертву рейдери вдаються до проведення фальшивих конкурсів, ведуть фіктивні перемовини про купівлю продукції або суб'єкт господарювання загалом. Наступний етап рейдерської атаки – ретельний аналіз зібраної інформації про суб'єкт господарювання. Вивчають ринкову позицію суб'єкта господарювання, оцінюють його ринкову вартість, аналізують фінансовий стан та інвестиційну привабливість. Важливу роль в аналізі функціонування суб'єкта господарювання відводять прогалинам та недолікам в організації фінансового менеджменту. На підставі отриманих результатів аналізу вибирають схему рейдерського захоплення з плануванням конкретних технологій, які використовуватимуть.

Відповідно до офіційних даних Генеральної прокуратури України з 2013 року в Україні сталося 1690 рейдерських захоплень. 539 – за останні півтора року. З 2014 року кількість рейдерських захоплень щорічно зростає. Найбільша кількість відбулася у 2017 році – 414. Найменша кількість рейдерських атак була зареєстрована Генеральною прокуратурою в 2014 році – всього 234 справи. Динаміка кількості рейдерських атак в Україні протягом 2013-2018 рр. відображена на рис. 2.4.

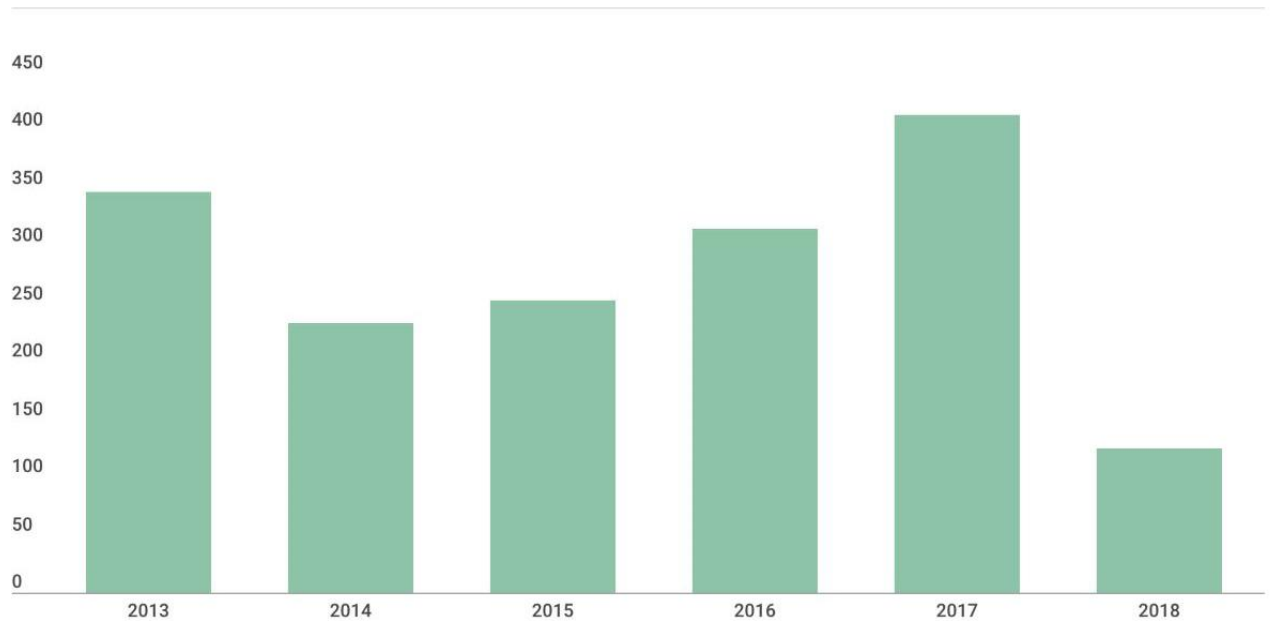

Рис. 2.4. Динаміка кількості рейдерських атак в Україні протягом 2013-2018 рр. [14]

Здійснюючи оцінку масштабів рейдерства в Україні, варто відзначити, що найчастіше рейдерські захоплення відбуваються в місті Київ та Київській області (397 випадків за останні 5 років). На другому місці – Дніпропетровська (133 випадки) і Львівська (104 випадки) області. У кожній зафіксували понад 100 випадків рейдерства. Крім того, за кількістю захоплень лідирують Одеська, Донецька, Закарпатська, Миколаївська та Житомирська області. Замикають топ-10 Харківська і Херсонська області. Найменше випадків рейдерства зафіксували у Волинській та Сумській областях (рис. 2.5).

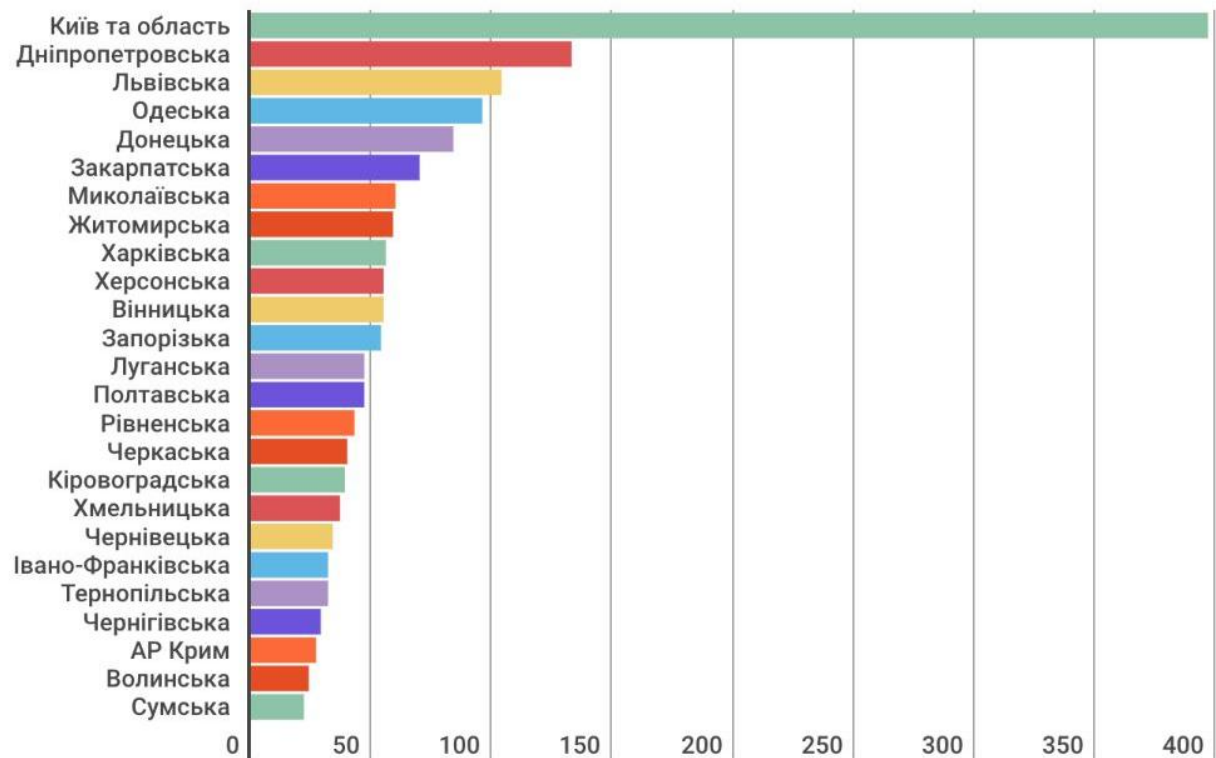

Рис. 2.5. Кількість рейдерських атак протягом 2013-2018 рр. за областями [15]

Отже, на підставі даних рис. 2.2 можна зробити висновок, що найбільш привабливими для рейдерів є найбільш економічно активні регіони України, які, відповідно, мають достатню кількість компаній-цілей для незаконного захоплення власності. При цьому Київ та область суттєво випереджає за даним антирейтингом інші адміністративно-територіальні одиниці.

У сільськогосподарській сфері масштаби рейдерства є вкрай загрозливими. Так, за даними досліджень Асоціації фермерів та приватних землевласників України (АФЗУ), 2016 рік ознаменувався не тільки черговими сільгоспрекордами, а й великою кількістю рейдерських захоплень майна, число яких перевищило сім тисяч випадків. Злочинці незаконно заволодівають технікою, врожаями, землями, а інколи вчиняють вбивство законних власників господарств. Максимальна кількість рейдерських нападів зафіксовано в Черкаській, Вінницькій, Кіровоградській, Дніпропетровській та

Полтавській областях. Але проблема не оминула й інші регіони. Так, Київська, Миколаївська, Одеська, Херсонська та Запорізька області також відчували на собі наслідки рейдерства.

Найбільше від рейдерства, як правило, потерпають середні фермери, які мають у своїх господарствах понад 500 гектарів землі. Хоча іноді це стосується і великих господарств, наприклад, справа захоплення одного з підприємств агрохолдингу «Мрія» у липні 2015 року. Тоді рейдери силою увірвалися в організацію і перешкоджали доступу співробітників агрохолдингу.

Також зафіксовані випадки привласнення компаній з іноземними інвестиціями, серед яких були ООО «Глобал-Інвест» та ПП «Харистрон», власниками та інвесторами яких є громадяни США і Туреччини. І, зрозуміло, що такі випадки ставлять під сумнів інвестиційну привабливість нашої держави у світі [1].

Як свідчать результати проведених досліджень, Генеральна прокуратура України здебільшого кваліфікує випадки рейдерського захоплення бізнесу за двома статтями КК України, а саме:

- протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України);
- протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК України) (рис. 2.6).

Водночас слід наголосити, що реальна статистика може відрізнятись від даних Генеральної прокуратури України, що можна пояснити наступними фактами:

- по-перше, у великій кількості випадків рейдерських захоплень кримінальні провадження як захоплення взагалі не порушуються;
- по-друге, злочинців «кришують» корумповані правоохоронці.

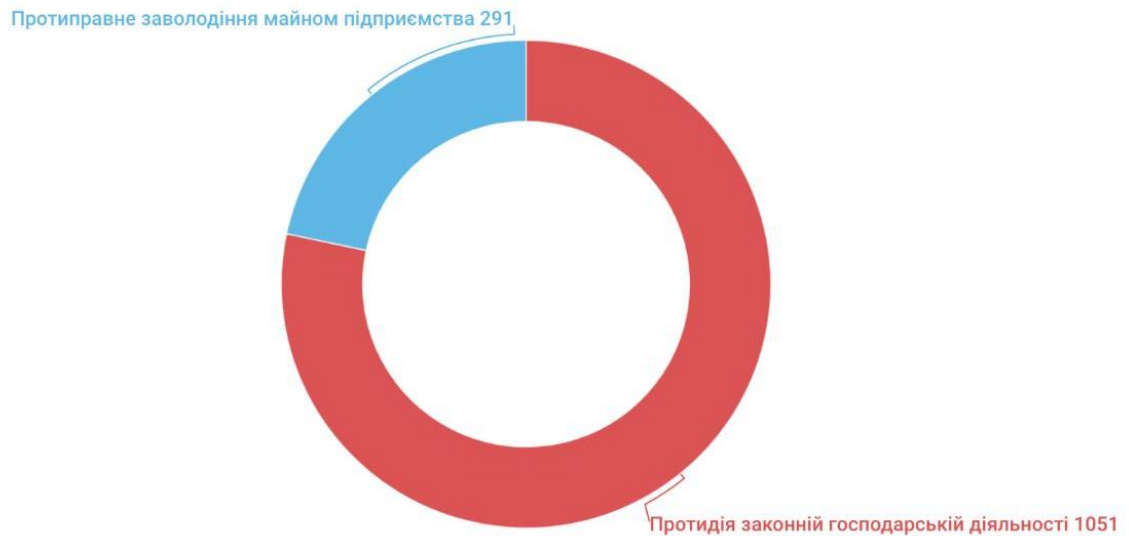

Рис. 2.6. Статті КК України, за якими ведеться слідство справ, пов'язаних рейдерство протягом 2013-2018 рр. [15]

В деяких випадках кримінальні провадження порушуються за іншими статтями КК України, наприклад, «хуліганство», «самоуправство», «незаконне поводження зі зброєю», тому такі випадки можуть не потрапити в статистику Генеральної прокуратури України.

Також варто констатувати, що правоохоронці не дуже любляють розслідувати господарські справи з огляду на їхню складність, а тому намагаються уникати їх розслідування. Звідси в більшості випадків рейдерство переходить в господарську юрисдикцію. Також це свідчить про некваліфіковану роботу сторони обвинувачення зі збору доказів, коли адвокати рейдерів успішно захищають своїх клієнтів, користуючись помилками слідства.

Отже, із вищезазначеного випливає, що в реальності випадків рейдерських захоплень бізнес-об'єктів може бути значно більше, ніж представлено на рис. 2.1, 2.2. Однак варто констатувати, що останнім часом деякий позитивний ефект дали так звані «антирейдерські» зміни в

законодавстві, відповідно до яких повернуто обов'язкове нотаріальне засвідчення підписів осіб на статуті та додано посвідчення підписів на протоколах зборів учасників. Також розпочала роботу антирейдерська комісія, створена при Міністерстві юстиції України, яка досить оперативно може в позасудовому порядку скасувати реєстраційну дію і залишити «чорного» реєстратора без роботи. Таким чином, створено передумови для покращення тенденцій у сфері незаконного заволодіння підприємствами та їхнім майном. Однак все ж нагальним завданням України на шляху побудови кризостійкої економіки є формування та реалізація ефективної антирейдерської стратегії, яка б враховувала специфіку даного явища у вітчизняних реаліях.

Висновки до розділу 2

Рейдерство – це вже не поширене явище в економіці і не виняток, а своєрідний індикатор, що характеризує роботу вітчизняного бізнесу. Більш того, рейдерство і саме стало бізнесом. Одні і ті ж компанії-загарбники регулярно реалізують перевірені схеми на всі нові об'єкти, отримуючи незаконний прибуток і залишаючись безкарними.

В ролі сучасних рейдерів часто виступають консалтингові компанії, які мають у своєму розпорядженні великий адміністративний ресурс у законодавчій, виконавчій, судовій владі та нерідко – у силових структурах.

Найбільш привабливими для рейдерів є найбільш економічно активні регіони України, які, відповідно, мають достатню кількість компаній-цілей для незаконного захоплення власності. При цьому Київ та область суттєво випереджає за даним антирейтингом інші адміністративно-територіальні одиниці.

Випадки рейдерського захоплення бізнесу органами прокуратури здебільшого кваліфікуються за двома статтями КК України, а саме: протидія

законній господарській діяльності (ст. 206 КК України); протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206² КК України).

Реальна статистика може відрізнятись від даних Генеральної прокуратури України, що можна пояснити наступними фактами: у великій кількості випадків рейдерських захоплень кримінальні провадження як захоплення взагалі не порушуються; злочинців «кришують» корумповані правоохоронці.

РОЗДІЛ 3

Стратегічні вектори антирейдерської політики держави

3.1. Удосконалення інституційно-правового забезпечення протидії рейдерству в Україні

Надійне інституційно-правове забезпечення протидії рейдерству в Україні є запорукою сталого розвитку бізнесу, активізації підприємницької діяльності у вітчизняному просторі, а також поживавлення інвестиційних процесів, що, безумовно, є пріоритетами соціально-економічного поступу країни. Однак тенденції, виявлені нами у результаті проведеного аналізу у розділі 2 даної роботи, свідчать про явні прогалини у даній антирейдерській політиці держави, від чого втрачається ефективність протидії даному явищу, імідж України на світовій бізнес-арені.

В Україні усвідомлена проблема рейдерства, її масштабність, тому ще у 2007 році Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 р. № 257 була створена Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, до складу якої включено:

- Першого віце-прем'єр-міністра України - Міністра економічного розвитку і торгівлі, що відповідно є головою Комісії;
- Міністра юстиції, що призначається першим заступником голови Комісії;
- Державного секретаря Мінекономрозвитку, заступника голови Комісії;
- Директора юридичного департаменту Мінекономрозвитку, секретаря Комісії;
- Міністра аграрної політики та продовольства;
- Міністра внутрішніх справ;

- Міністра закордонних справ;
- Міністра фінансів;
- Голову Фонду державного майна;
- Голову Держгеокадастру;
- Голову ДРС;
- Голову Держаудитслужби;
- Голову Держфінмоніторингу;
- Голову НАДС;
- Голову Національного антикорупційного бюро України;
- Представника Адміністрації Президента України (за згодою);
- Заступника Міністра юстиції з питань державної реєстрації;
- Директора Юридичного департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів України;
- Заступника начальника Управління з питань діяльності правоохоронних органів та органів юстиції Департаменту з питань безпеки, оборони, діяльності органів юстиції та запобігання корупції Секретаріату Кабінету Міністрів України;
- Директора департаменту приватного права Мін'юсту;
- Голову Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя (за згодою);
- Голову Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності (за згодою);
- Заступника голови Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин (за згодою);
- Народних депутатів України (за згодою);
- Генерального прокурора України (за згодою);
- Секретаря Ради національної безпеки і оборони України (за згодою);
- Голову СБУ (за згодою);
- Голову НКЦПФР (за згодою);
- Голову Антимонопольного комітету;

- Голову Національного банку (за згодою);
- Голову Вищої ради правосуддя (за згодою);
- Голову Ради суддів України (за згодою);
- Бізнес-омбудсмена (за згодою);
- Голову Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України (за згодою);
- Голову Спільного представницького органу сторони роботодавців на національному рівні (за згодою).

Отже, дана Комісія об'єднує посадових осіб економічної, правової, зовнішньополітичної сфер, а також представників бізнесу.

На Міжвідомчу комісію покладено завдання щодо забезпечення:

- координації дій державних органів з питань захисту прав інвесторів, посилення протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства;

- підготовки пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, зокрема щодо підвищення ефективності діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у відповідній сфері;

- розроблення комплексу заходів щодо захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства, забезпечення вдосконалення механізму регулювання у відповідній сфері.

Відповідно до покладених на неї завдань Комісія:

- проводить моніторинг стану виконання органами виконавчої влади заходів щодо протидії порушенням прав інвесторів, незаконному поглинанню та захопленню підприємств, порушенням земельного законодавства;

- вивчає результати діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань, що належать до її компетенції;

- забезпечує оперативний обмін між державними органами відповідною інформацією;
- організовує роботу із збирання і моніторингу інформації про факти порушення прав інвесторів, незаконного поглинання та захоплення підприємств, порушення земельного законодавства;
- проводить аналіз звернень та інших документів на предмет наявності ознак порушення прав інвесторів, незаконного поглинання та захоплення підприємств, порушення земельного законодавства;
- бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів з питань, що належать до її компетенції;
- подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи рекомендації та пропозиції;
- заслуховує на своїх засіданнях інформацію посадових осіб підприємств, установ та організацій, представників державних органів з питань, що належать до її компетенції;
- інформує громадськість про факти порушення прав інвесторів, незаконного поглинання та захоплення підприємств, порушення земельного законодавства [99].

Таким чином, Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств як спеціальний антирейдерський орган наділена широкими повноваженнями відповідно до покладених на неї завдань. Однак, як відзначає В. О. Швець після адміністративної реформи 2010 року роботу комісії було припинено і відновлено в жовтні 2011 року, проте її очолила приближена до сім'ї екс-президента України В. Януковича особа – екс-перший віце-прем'єр-міністр України С. Арбузов (нині переховується від слідства в Росії), який активно ігнорував клопотання жертв рейдерства щодо їхнього захисту та протидії негативним наслідкам рейдерських нападів, зважаючи на те, що орган, який він очолював серед іншого, сприяє поверненню захоплених підприємств законним власникам [101]. Наприклад, у липні 2013 року громадські

організації «Верховенство права», «Антикорупційний рух Півдня», «Антирейдерський рух» звернулись до С. Арбузова із заявою (підкріпленою доказами) з приводу надання допомоги у припиненні рейдерських атак з боку представників Южненської міської влади Одеської області (у заяві зазначалося, що майже 15 років, з моменту заснування продовольчого ринку, підприємство потерпає від рейдерської війни, позбавлене можливості здійснювати господарську діяльність, що завдає чималих матеріальних збитків), спрямованих на примусове знищення продовольчого ринку в м. Южне, приведення до стану банкрутства, незаконного заволодіння майном ринку та позбавлення права користування земельною ділянкою, однак зазначена заява так і залишилась без руху [85].

Поряд із цим, підвищуючи значимість діяльності Міжвідомчої комісії, Кабмін України відносно імператизував силу її нормативно-правових актів. Так, якщо в перших редакціях постанови Кабінету Міністрів України № 257 від 2007 року регламентувалось, що рішення Міжвідомчої комісії мають рекомендаційний характер, а в редакціях від 07 серпня 2008 року та від 01 квітня 2010 року юридична сила нормативно-правових актів Комісії взагалі не регламентувалась зазначеним актом, то у Постанові в редакції від 18 червня 2010 року (так само і в подальших редакціях) уже закріплювалось правило, відповідно до якого рішення Комісії є обов'язковими до розгляду органами державної влади, а її пропозиції та рекомендації «можуть бути реалізовані шляхом прийняття Кабінетом Міністрів України рішення, проект якого вносить орган виконавчої влади відповідно до своїх повноважень».

Проте, в останній редакції постанови Кабмін України позбавив Міжвідомчу комісію права приймати рішення, замінивши таке правом приймати пропозиції і рекомендації (з питань, що належать до її компетенції), які є обов'язковими до розгляду державними органами, та, які можуть бути реалізовані шляхом прийняття Кабміном Міністрів України рішення, проект якого вносить орган виконавчої влади відповідно до своїх повноважень [79].

Відповідно, як слушно зауважує В.О. Швець, український уряд, використовуючи діяльність Міжвідомчої комісії задля протидії негативним наслідкам від рейдерських нападів, повернув їй право приймати обов'язкові до виконання нормативно-правові акти, проте понизив юридичну силу цих актів – з рішень до пропозицій і рекомендацій, які можуть бути реалізовані шляхом прийняття урядом відповідного рішення, що виправдано бажанням подолати в нашій державі корупцію, лобіювання рейдерів та рейдерських організацій, забезпечити реальну прозорість антирейдерської державної політики [102].

Разом із тим вбачається, що підвищення статусу Комісії з тимчасового дорадчого органу Кабміну до координаційного органу з питань боротьби з рейдерством створило б сприятливіші передумови для централізованої координації нею заходів із протидії цьому явищу та запобігання випадкам протиправного захоплення підприємств. Також ефективна організація роботи антирейдерської комісії з тим, щоб забезпечити взаємодію державних органів задля своєчасного реагування на рейдерські захоплення, безумовно, зробила б вагомий внесок у боротьбу з рейдерством. Проте, як видається, незалежно від вибраного формату діяльності, подібні органи не можуть мати повноважень безпосередньо застосовувати засоби впливу, що їх мають правоохоронні органи та суди [31].

Ще однією інституцією у сфері протидії рейдерству можна визнати Національну комісію цінних паперів та фондового ринку, однією із найважливіших завдань якої (також її територіальних підрозділів) є боротьба з незаконними захопленнями підприємств і захист законних прав акціонерів, оскільки відповідно до Положення про Національну комісію цінних паперів та фондового ринку, затвердженого указом Президента України від 23 листопада 2011 року №1063/2011 [73], такий орган державної влади покликаний виконувати цілий ряд функцій, спрямованих на контроль за дотриманням законодавства про цінні папери (зокрема, реєстрація випусків цінних паперів і їх анулювання; контроль за реєстрацією акціонерів на зборах

і здійснення заходів, спрямованих на попередження правопорушень на фондовому ринку).

Разом із тим, як зазначають фахівці, незважаючи на те, що у Національна комісія цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) має всі інструменти для реалізації антирейдерських заходів, однак органи Національної комісії часто виступають у ролі інструментів протиправних рейдерських дій, головним чином, таких як: захоплення майна, силовий тиск, рейдерські захоплення та інші злочинні діяння. Фактично без прямого чи непрямого сприяння НКЦПФР не проходить ні одна протизаконна операція, пов'язана із захопленням власності (тривалий час Національна комісія створювала фіктивну систему реєстру, користуючись тим, що завдяки своїм повноваженням, вона має можливість визнавати систему реєстру втраченою, а також, серед іншого, не допускати до реєстрації представників акціонерів за дорученням, якщо їм не сподобатися якась дрібниця в самому дорученні) [54].

Таким чином, існує нагальна необхідність перегляду результативності НКЦПФР щодо протидії рейдерству та реалізації відповідних заходів задля недопущення порушень прав законних власників.

У протидії рейдерству в сучасних умовах господарювання зростає роль Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації, що запрацювала з 1 січня 2016 року в якості постійно діючого колегіального консультативно-дорадчого органу при Міністерстві юстиції України. До її компетенції належить розгляд скарг:

- на рішення державних реєстраторів про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень;

- на проведені державним реєстратором реєстраційні дії в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань;

– на рішення, дії або бездіяльність Головних територіальних управлінь юстиції Міністерства юстиції України (з питань розгляду скарг, які належать до їх компетенції).

На підставі висновків Комісії приймаються рішення у формі наказів Міністерства юстиції України про задоволення (повне або часткове) скарги або про відмову у задоволенні скарги.

Водночас до компетенції Комісії не відноситься розгляд скарг на рішення державного реєстратора про державну реєстрацію прав, коли таке право набуто на підставі рішення суду, а також коли щодо нерухомого майна наявний судовий спір, та розгляд скарг на реєстраційні дії, проведені на підставі рішення суду.

Оцінюючи результативність роботи Комісії з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації, можна відзначити, що більше половини скарг про захоплення бізнес-об'єктів були переоформлені у звернення, так як не були скаргами за своїм змістом. Якщо вести мову про реальні скарги, які були винесені на розгляд Комісії, то їх було 250. З них приблизно 75% - це скарги на рейдерські захоплення. Із цих 250 Комісія розглянула по суті і задовольнила 150 скарг, а це відповідно 80% врятованого бізнесу та нерухомого майна. Якщо до Комісії надходить скарга на дії реєстратора, його доступ до реєстрів може бути заблоковано або повністю анульовано. 5% від 150 задоволених скарг завершилися анулюванням доступу, 25% реєстраторам доступ було тимчасово заблоковано. Є один випадок, коли нотаріусу взагалі анулювали свідоцтво на здійснення нотаріальної діяльності [35].

На нашу думку, державні інституції здатні створити таке правове поле, яке би унеможливило або значно ускладнило реалізацію рейдерських атак. Водночас варто наголосити, що часто рішення відповідних державних органів є суперечливими і такими, що не сприяють досягненню встановленої мети. Також наразі очевидними є:

- 1) недосконалість і неоднозначність тлумачення чинного корпоративного законодавства, а також відсутність спеціального закону про

протидію рейдерству, що дає можливість рейдерам уникати відповідальності за вчинені протиправні дії;

2) нестабільність політичної ситуації, що є сприятливим фактором для «процвітання» рейдерства;

3) недосконалість вітчизняної судової системи, висока корумпованість органів державної виконавчої і судової влади, а також залучення до рейдерства правоохоронних органів або ж їхня бездіяльність.

3. Варналій, З. Живко доречно наголошують, що ефективна протидія рейдерству у його вітчизняній варіації є можливою виключно за рахунок об'єднання зусиль усіх гілок влади, підприємницьких структур та пересічних громадян, чому повинно сприяти розроблення ефективної державної політики у цій сфері. При цьому науковці наголошують, що розроблення державної політики у сфері протидії рейдерству набуває особливої актуальності у зв'язку із необхідністю:

1) ефективного захисту прав власності;

2) припинення масових захоплень підприємств, які мають значний науково-технічний, технологічний та виробничий потенціал та стратегічно важливі для інноваційного розвитку національної економіки;

3) орієнтацією підприємців на реалізацію довгострокових інвестиційних проектів;

4) зменшення втрат підприємств від здійснення захисних від рейдерських атак та втрати держави внаслідок незаконного перерозподілу власності та зниження ефективності функціонування первинної ланки економіки;

5) зниження напруги в суспільстві, яке пов'язано із збільшенням кількості силових незаконних захоплень підприємств усіх форм власності;

6) формування у суспільстві непримиримого ставлення до фактів протиправного захоплення суб'єктів підприємницької діяльності та явища корупції;

7) підвищення статусу України на міжнародній арені та забезпечення високої конкурентної позиції у світовому економічному просторі [18, с. 10].

Варто відзначити, що рейдерство в Україні перебуває у стані постійної трансформації, а тому державна політика щодо протидії рейдерству повинна сприяти реформуванню рейдерства у необхідну національній економіці форму активності та сформувати основу для інноваційного розвитку економіки. Така точка зору зумовлена тим, що рейдерам притаманна низка позитивних характеристик, до числа яких належать професіоналізм у досягненні мети, готовність швидко приймати рішення, залучення значних фінансових ресурсів. З. Варналій, З. Живко вважають, що у відповідності до сутності рейдерства у країнах із розвинутою економікою, воно може мати низку позитивних характеристик і не руйнувати базову основу національної економіки, а сприяти підвищенню ефективності функціонування підприємницьких структур, а відтак забезпечувати інноваційний розвиток як на мікро-, так і макрорівні. Для досягнення цієї мети слід визначити пріоритетні цілі та розробити механізми їх досягнення:

- 1) вирішення проблеми рейдерства на загальнодержавному рівні шляхом прийняття низки нормативно-правових актів господарського, господарсько-процесуального та кримінально-правового характеру;
- 2) узагальнення Верховним Судом України та Вищим господарським судом судової практики щодо корпоративних спорів;
- 3) посилення ефективності діяльності міжвідомчих органів з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств;
- 4) реформування судової системи, яка повинна стати більш прозорою та відповідальною за прийняття рішень;
- 5) створення механізму та інструментарію фінансово-правового самозахисту підприємств від рейдерських нападів;
- 6) підвищення ефективності правоохоронної діяльності [18, с. 10].

У напрямі удосконалення правового забезпечення ефективної протидії рейдерству доцільно, на наш погляд, здійснити перегляд відповідальності

винних осіб за чинним законодавством шляхом посилення адміністративної відповідальності за вчинення дій, пов'язаних із незаконним захопленням приватної власності, оскільки на разі вона передбачена штрафом у розмірі від двадцяти до сорока неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що відповідно є не надто ефективним покаранням. Також, як свідчать результати вище висвітлених досліджень, назріла необхідність введення окремої статті в Кримінальному кодексі України, яка би охоплювала злочинні дії, пов'язані із вчиненням рейдерства.

Зауважимо, що у 2015 р. в Україні було здійснено реформу системи державних реєстрів, яка повинна була захистити бізнес від рейдерських атак. Метою реформи була ліквідація централізованої державної реєстраційної служби. 26 листопада 2015 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»», який передбачав:

- 1) уповноваження органів місцевого самоврядування, держадміністрацій, нотаріусів, банків на здійснення функцій з державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців;
- 2) уніфікацію процедур та єдність методології державної реєстрації;
- 3) подання документів для державної реєстрації та здійснення державної реєстрації за принципом екстериторіальності в межах України;
- 4) можливість подання електронних документів для проведення всіх реєстраційних дій;
- 5) скорочення переліку документів, що подаються для державної реєстрації;
- 6) заміна шести державних реєстрів на один – Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань тощо [77].

Для уникнення проблем, які виникли із реформою було прийнято ряд законодавчих змін. 23 серпня 2016 р. була затверджена нова редакцією Порядку державної реєстрації нерухомого майна, ініціатором якої виступало

Міністерство юстиції України. 6 жовтня 2016 р. Верховна Рада України прийняла законопроект № 5067, який вніс суттєві зміни у регулювання реєстраційних процедур, зокрема:

1) справжність підписів засновника (учасника), уповноваженої особи або голови та секретаря загальних зборів на рішенні уповноваженого органу управління юридичної особи, що подається для державної реєстрації змін про юридичну особу, повинна бути нотаріально засвідчена;

2) необхідність нотаріального засвідчення підписів на установчих документах, заяві про вихід з товариства;

3) надання електронного цифрового підпису виключно за особистої присутності підписувачів;

4) повідомлення всіх власників юридичної особи про отримання державним реєстратором заяви про внесення змін до реєстрів [10].

Але всі ці дії не зупинили проблему рейдерських захоплень. Надалі цікавими об'єктами для рейдерських атак залишаються компанії, які мають:

- значні суми оборотів;
- значні суми коштів на банківських рахунках;
- неконсолідований контрольний пакет акцій;
- володіння високоліквідними активами;
- конфлікт між акціонерами;
- використання у діяльності об'єктів інтелектуальної власності, що не зареєстровані;
- стабільну позицію на ринку;
- внутрішні конфлікти на підприємстві;
- значну кількість міноритарних акціонерів;
- значні суми кредиторської (податкової) заборгованості;
- недосконалість системи захисту інформації;
- здійснення діяльності з порушеннями;
- відсутність оперативного контролю;

– відсутність правильно організованого процесу забезпечення економічної безпеки.

Відповідно у напрямі запобігання рейдерських атак кожному підприємству вкрай необхідно використовувати всі нормативно-правові засоби захисту свого майна. Завдяки удосконаленню інституційно-правового забезпечення можливо ефективно протидіяти поширенню рейдерства в Україні, а тому даний вектор антирейдерської державної політики має пріоритетне значення у боротьбі з даним видом економічної злочинності.

3.2. Способи захисту бізнесу від рейдерських атак

За останні десятиліття в Україні відбулася зміна кількох поколінь власників бізнесу. Спочатку власниками багатьох підприємств були директори, які придбали бізнес практично за безцінь на різних аукціонах, в процесі приватизації державних підприємств, викупивши акції у трудового колективу. Трохи пізніше в економіці країни з'явилися нові фігуранти – бізнесмени, котрі створили свої компанії «з нуля», а тому змушені були заплатити за покупку активів досить дорого. На зміну їм у вітчизняну економіку прийшло нове покоління бізнесменів, які все частіше купують «готовий» функціонуючий бізнес.

Будь-який власник бізнесу зацікавлений у виборі найбільш ефективного способу управління своїми активами, для чого необхідно чітко усвідомлювати ризики, які можуть загрожувати бізнесу і яким чином їх можна усунути або хоча б мінімізувати.

Недосконалість українського корпоративного права, висока корумпованість бюрократії і правозахисних органів привели до можливості захоплення будь-якого підприємства – незалежно від форми власності, легітимності придбання, якості оформлення статутних документів, реєстру акціонерів та інших документів, а також від ефективності менеджменту.

Тому для подолання рейдерства необхідно упровадити антирейдерські технології безпосередньо на підприємстві. Особливо в умовах повільного вирішення проблеми законодавчого забезпечення антирейдерського захисту.

Як свідчать результати проведених нами досліджень, існує кілька основних універсальних правил, що дозволяють захистити бізнес від атаки рейдерів:

1. Розроблення та впровадження на підприємстві стратегії захисту від рейдерства та інших видів недружнього поглинання. Одним з дієвих механізмів реалізації протидії рейдерству є організація досконалого внутрішнього контролю [59]. Згідно зі статтею 1 Лімської декларації керівних принципів контролю, прийнятою 9 конгресом Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) у 1977 році, «Організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими ресурсами, оскільки результатом такого управління є відповідальність перед суспільством» [53].

Контроль не є самоціллю, він є неодмінною частиною системи регулювання, метою якого є виявлення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів законності, ефективності та економії використання матеріальних ресурсів на ранній стадії, щоб мати можливість прийняти корегуючі дії, а в окремих випадках притягнути винних до відповідальності, отримати компенсацію збитків або здійснити заходи для попередження таких порушень в майбутньому.

Організація внутрішнього контролю – складний та відповідальний процес управлінської роботи. Методи організації контролю – це сукупність способів, за допомогою яких реалізуються функції організації. М.Ю. Мілявський в цілях захисту підприємства від рейдерства пропонує здійснювати види контролю, відображені на рис. 3.1.

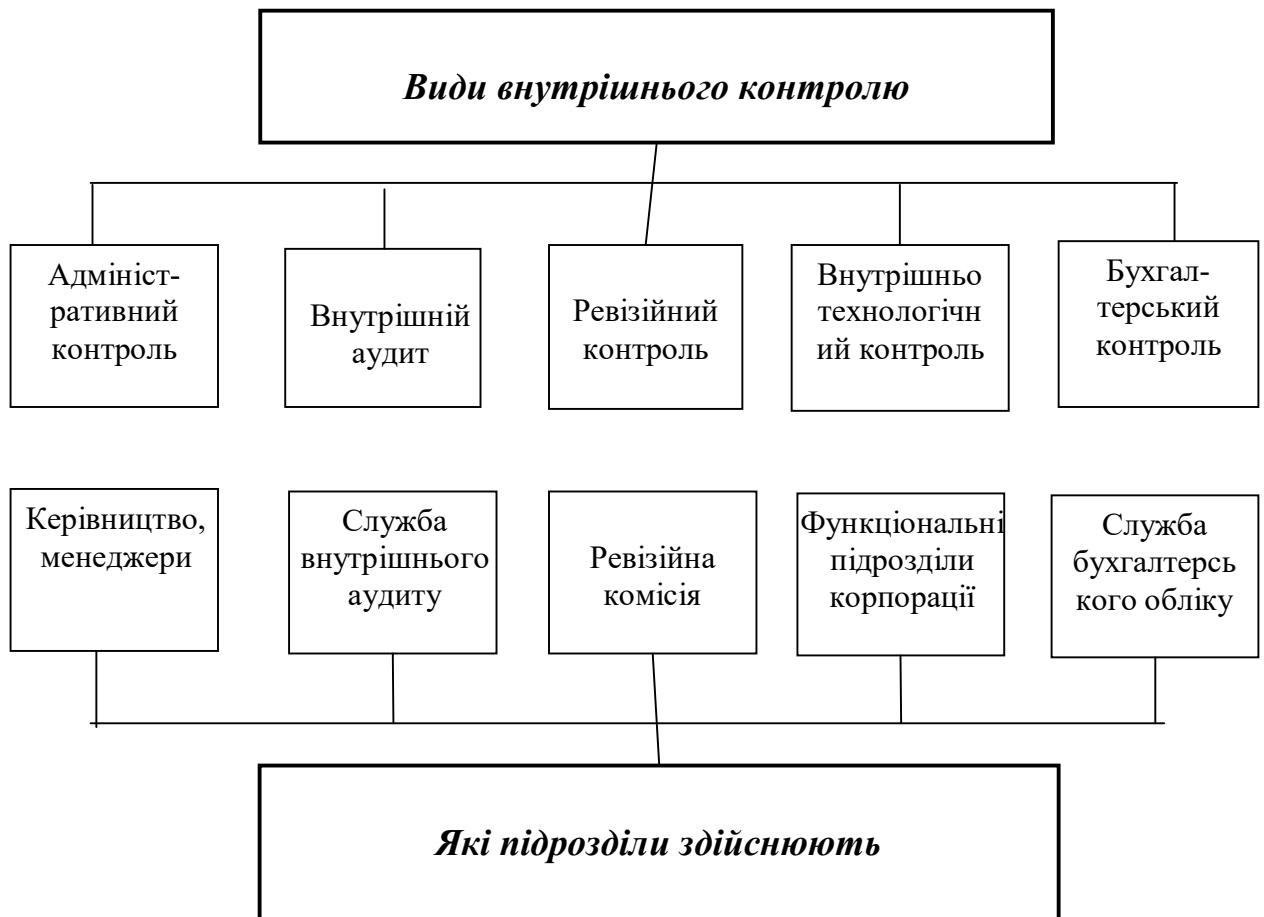

Рис. 3.1. Види внутрішнього контролю підприємства в цілях захисту від рейдерського захоплення [58, с. 104]

Отже, з метою забезпечення надійності, законності, ефективності, а також безпеки господарських операцій та діяльності кожне підприємство повинно мати внутрішній механізм, який захищає від потенційних помилок та порушень.

2. Постійна перевірка партнерів по бізнесу. Для цього необхідно не тільки володіти інформацією про те, хто є власником компанії-партнера, але також враховувати ділову репутацію, прораховувати ймовірність виникнення конфлікту інтересів.

3. Контроль за борговими зобов'язаннями. Досить часто рейдери використовують кредиторську заборгованість компанії для отримання контролю над підприємством. При цьому неважливо заборгованість перед

бюджетом чи перед іншими кредиторами, така заборгованість може стати підставою для початку процедури стягнення заборгованості, арешту рахунків, активів і т.д. Також слід мати на увазі, що навіть якщо підприємство контролює кредиторську заборгованість і впевнене в контрагентах, то не виключена можливість продажу такої заборгованості рейдерам. Отже, надзвичайно важливо приділяти достатню увагу контролю за кредиторською заборгованістю підприємства.

4. Концентрація акціонерного капіталу або викуп частки в учасників, які не беруть участі у діяльності підприємства; постійний моніторинг змін у складі акціонерів; реструктуризація підрозділів зі зміною їх організаційно-правового статусу; контрольне скуповування акцій і додаткова емісія.

5. Рациональна структуризація бізнесу. Для забезпечення ефективного контролю слід структурувати бізнес таким чином, щоб компанії, що володіють найціннішими активами якомога менше контактували з зовнішніми контрагентами, за рахунок чого неможливо буде створити велике боргове навантаження на такі компанії, що може виключити реалізацію схеми захоплення з використанням кредиторської заборгованості.

Ефективне корпоративне управління – це дуже важливий елемент захисту від рейдерських захоплень. Дуже часто рейдери використовують співробітників компанії у своїх схемах, при чому іноді навіть вже звільнених. Потрібно уважно ставитись до розробки посадових інструкцій, доступу до документів, а особливо корпоративних, належного зберігання печаток та штампів. Досить важливим питанням є збереження конфіденційної інформації співробітниками, потрібно розробляти положення про конфіденційну інформацію на підприємствах і суворо контролювати режим його дотримання.

6. Дотримання належного оформлення та зберігання документації підприємства. Так, всі активи повинні бути оформлені належним чином, оригінали правовстановлюючих документів необхідно зберігати в безпечному місці (сейфі, банківській комірці, спеціально створеному архіві) і

довіряти їх тільки надійним співробітникам підприємства. Необхідно вести облік всіх оригіналів.

Розповсюдженими механізмами доступу до необхідних документів, які потім будуть використані при захопленні активів, є перевірки контролюючих органів, запити про надання документів від інших державних органів, організацій, фондів тощо. Широко використовуються запити від акціонерів, учасників компанії. Отже, потрібно контролювати документообіг, і намагатися не надавати стороннім особам конфіденційну інформацію.

7. Моніторинг за активами. Сьогодні онлайн реєстри надають змогу отримувати актуальну інформацію про власників активів або зміни в структурі власності. Моніторинг активів може забезпечити оперативне реагування на спроби зазіхання на вашу власність. Дуже важливою, зокрема для аграрного бізнесу, організація моніторингу за договорів оренди землі, відслідковування закінчення строків оренди та своєчасного їх продовження, адже на практиці часто виникають проблеми саме у випадку неуважності аграріїв по відношенню до укладання та продовження таких договорів оренди. Варто регулярно (наприклад, кожен квартал) робити запит на документи, що підтверджують право власності на активи – виписку з держреєстру, виписку з реєстру акціонерів тощо.

8. Раціональна реструктуризація активів таким чином, щоб убезпечитись від можливого захоплення бізнесу. Для цього існує ряд способів, і найбільш поширений – поділ функцій компаній холдингу на функцію зберігання активів і функцію безпосереднього здійснення підприємницької діяльності.

9. Визначення правового статусу власності, здійснення переоцінки майна. В умовах значного ризику буде корисною реструктуризація власності з використання дочірніх структур, створення штучної заборгованості підприємства і передача нерухомості та інших активів у позичку під кредитування.

10. Встановлення чіткого контролю за вхідною та вихідною кореспонденцією, а також обліку довіреностей, які видаються від імені підприємства, зберігати ксерокопії всіх довіреностей.

11. Своєчасне оформлення корпоративних рішень щодо схвалення вагомих правочинів, угод із зацікавленістю та інших договорів, які потребують схвалення органами управління.

12. Ведення обліку вже наявних і можливих судових процесів, в яких підприємство є учасником, а також контроль за виконавчим провадженням.

13. Створення дієвою служби охорони, яка реально зможе забезпечити захист активів від нападів рейдерів. На практиці охороні не приділяється достатньої уваги, власники бізнесу не часто приділяють увагу якості такої охорони, а особливо в періоди, коли вже є перші ознаки початку нападів рейдерів. Важливим фактором також є навчання персоналу, оскільки співробітники мають чітко знати як діяти в тій чи іншій ситуації. Правильна і своєчасна реакція персоналу надає змогу забезпечити захист активів і надати час для планування майбутньої антирейдерської стратегії.

14. Відмова від призначення на посаду директора з числа «номінальних» осіб, а також від реєстрації своїх компаній на «номінальних» засновників, оскільки це значно спрощує процес рейдерського захоплення.

15. Передбачення у трудовому договорі з найманим директором чіткої відповідальності за заподіяння ним збитків підприємству.

16. Залучення досвідчених і висококваліфікованих юристів та економістів при оформленні серйозних угод.

17. Моніторинг інформації, яка розповсюджується про підприємство у засобах масової інформації. Так, потрібно звертати на інформацію, що з'являється у ЗМІ щодо компанії або активів і відповідним чином реагувати.

18. Удосконалення роботи менеджменту та персоналу (недопущення конфліктних ситуацій, протиправного звільнення працівників тощо);

19. Підвищення культури суб'єктів господарювання (прозорі конкурентні відносини, підтримання ділової репутації тощо);

20. Використання службою економічної безпеки способів і методів конкурентної розвідки;

21. Залучення громадськості й засобів масової інформації до боротьби з рейдерством [15].

Окремо варто звернути на способи протидії рейдерству в аграрній сфері. Як свідчать вітчизняні реалії, протидіяти даному виду рейдерства є доволі складно, однак слід враховувати специфіку технології захоплення, що використовувалася. Так, при майновому аграрному рейдерстві оптимальним виходом із ситуації стане виклик на місце скоєння злочину адвоката. До приїзду фахівця слід викликати поліцію, по можливості представників ЗМІ, почати відеофіксацію злочину на будь-який доступний вид техніки (телефон, камеру), записати номери машин зловмисників, постаратися самостійно встановити особи працівників, які здійснюють збір врожаю, взяти контактні дані очевидців події, які б в надалі змогли дати свідчення в суді.

Перешкодити зловмисникам можна і простим методом – заблокувавши роботу техніки і її пересування по полю будь-якими доступними способами (наприклад, встановити автомобіль на шляху руху комбайна) [1].

Агropідприємствам вкрай необхідно завжди ретельно оформляти установчі документи та різного роду угоди. В іншому випадку, існує велика загроза втратити контроль над компанією, яка за таких обставин взагалі може зникнути. Рейдерські атаки спрямовані на найслабших гравців ринку, адже в багатьох з них не завжди все гаразд з документацією. Тому, для зменшення потенційної ймовірності захоплення, аграріям слід максимально посилити свої позиції юридично, оформивши всі документи [92].

Крім того, аграрний бізнес часто діє в організаційній формі як фермерське господарство, в якому значна кількість учасників – пайовиків, а тому рейдери можуть використовувати цю особливість для рейдерського захоплення, заручившись підтримкою чи скупивши голоси частини селян.

Отже, аграрним підприємствам доцільно:

1. Перевірити всю корпоративну структуру на наявність зайвих учасників у юридичній особі, що функціонує як фермерське господарство. Також варто перевірити актуальність усіх документів та місце їх зберігання. Не зайвим буде встановити СМС-сповіщення про зміну корпоративних прав, що дозволить відслідковувати усі зміни.

2. Дбати про безпеку всіх корпоративних документів, оскільки часто статутні документи, договори оренди земельної ділянки знаходяться у сільських конторах, які не забезпечують належного зберігання, та туди часто можуть потрапити сторонні особи. Тому варто слідкувати за безпекою інформації.

3. Оформляти всі договори належним чином. Доволі часто є системними проблеми: не перенесені дані з кадастру в реєстр права власності, укладені договори на інший строк тощо. Отже, потрібно пересвідчитись у тому, що всі договори занесені до реєстру і належно оформлені.

Підсумовуючи, слід наголосити, що рейдерство в Україні набрало значних масштабів і певною мірою перетворилося на бізнес. Доказом тому є низка фірм, які регулярно захоплюють нові підприємства за допомогою відпрацьованих схем, спустошуючи та ліквідуючи їх. При цьому злочинці часто залишаються непокараними. За такої ситуації боротьбу з рейдерством необхідно вести одночасно і на законодавчому рівні, і самими суб'єктами господарювання. При умові дотримання елементарних правил можна забезпечити захист активів від рейдерських захоплень або ефективно їм протистояти. Також потрібно розуміти, що рейдерські схеми постійно змінюються і модифікуються відповідно до законодавчих новацій, а тому процес аналізу слабких місць і потенційної небезпеки має бути безперервним, оскільки тільки в такому випадку буде ефективною антирейдерська стратегія.

3.3. Використання методів впливу у сфері протидії рейдерству в Україні

Розробка методів протидії економічній злочинності, зокрема рейдерству, є надзвичайно актуальним завданням сучасного державотворення, що зумовлено практичними потребами захисту прав і свобод громадян, подальшого реформування системи влади, реалізації нової політики, стратегії і тактики протидії сучасним кримінальним загрозам та негативним соціальним реаліям та відповідає життєво важливим інтересам та прагненням народу України.

С. С. Молодецький відзначає, що методи впливу – категорія універсальна. Характерно, що часто їх розглядають не виправдано розширено, тому кількість методів переходить межі засвоєння і використання, що зрештою породжує проблему [61, с. 134].

У загальному значенні метод означає спосіб діяльності, який переслідує досягнення певної мети; сукупність прийомів або операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності [13]. В більшості випадків це поняття застосовують як визначення способу практичної діяльності, прийому або образу дії. Широко його використовують і у сфері кримінології, де методи визначають як «глобальні стратегічно-тактичні діяння на ті явища, які породжують або сприяють виду та проявам злочинності, котрі містять потенційні можливості системи боротьби зі злочинністю» [28, с. 152].

В адміністративному праві під методами впливу розуміють способи функціонального налаштування окремих процесів (динаміку) та системи (статіку) управління. Методи впливу, що обумовлюють належну поведінку колективів та окремих людей у процесі управління, різняться стимулами, що спонукають до певних дій. Стимули можна поділити на економічні, моральні та стимули-завдання. Загальними методами впливу на поведінку людей є переконання та примус. їх поєднання становить універсальний принцип

соціального управління, який проникає через всю систему стимулюючих методів, у т. ч. адміністративні, соціально-психологічні та економічні [26].

У цьому значенні і слід надалі розуміти методи протидії економічній злочинності, тобто як способи цілеспрямованої, організуючої діяльності людей. В цілому ж система впливу на економічну злочинність є обумовленим (генетичний вектор) існуванням минулої злочинності складним утворенням, цілісною і впорядкованою сукупністю соціальних інститутів, організація і діяльність яких мають основним соціальним призначенням (функціональний вектор) внесення позитивних змін в майбутній стан цього негативного соціального явища [61, с. 134].

Слід особливо підкреслити, що методи направлено на досягнення поставлених цілей діяльності, вирішення її задач. Довгий час вважалося, що для теорії і практики важливою є, перш за все, розробка проблеми методів і впливу в широкому і вузькому змістовних значеннях, тобто щодо загальної і індивідуальної профілактики злочинів [3, с. 39].

Проте джерелом виникнення проблеми методів є рівень впливу, хоча і сутність методів може бути зрозумілою лише у зв'язку з тією або іншою практичною діяльністю. В зв'язку з цим, можна стверджувати, що методом в механізмі діяльності є деякий засіб, який стоїть на суб'єктивній стороні і через який суб'єкт співвідноситься з об'єктом. Тут необхідно підкреслити, що саме в об'єктах, цілях і умовах діяльності слід шукати специфіку тих або інших методів.

Методи впливу є складовою ланкою в ланцюзі інтеграційних зв'язків соціально-правового механізму протидії економічній злочинності (рис. 3.2).

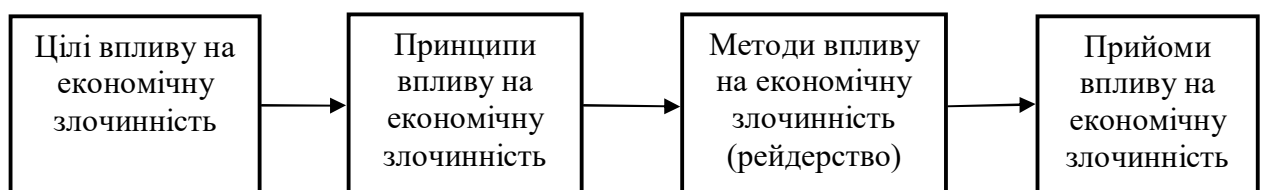

Рис. 3.2. Соціально-правовий механізм протидії економічній злочинності (складено на основі [61])

Зауважимо, що зв'язок методів з принципами є цілком закономірним, оскільки без методів і принципів неможливо досягнути поставлених цілей протидії. Методи, як і принципи, в цій діяльності – тільки частина, без якої неможливим є загальне. Вони один без одного ніщо. Доказом цьому є і те, що методи виступають як способи реалізації принципів, останні складають основу методів. Принципи ж базуються на цілях.

Прийнято вважати, що методи впливу – це методи здійснення функцій управління. При цьому конкретна діяльність зі здійснення функцій управління має і відповідні методи. Це значить, що методи завжди пов'язані з конкретною функцією, яка зрештою визначає зміст методу. Іншими словами, цілеспрямований системний вплив на керований об'єкт може здійснюватися за допомогою різноманітних методів. Вони і їх зміст відображають процес розвитку даного феномена.

Саме тому важливе значення при характеристиці методів впливу у протидії рейдерству відіграє та обставина, що вони обумовлені об'єктивними процесами в суспільстві, конкретно-історичними умовами, характером керованих об'єктів, змістом вирішуваних задач і т. д. Разом з тим неприпустимо применшувати значення суб'єктивного чинника, бо від компетентності, наукової підготовленості, професійного рівня, наявності тих або інших професійних навичок, уміння ухвалювати правильні рішення багато в чому залежить їх виконання.

Система методів загального впливу характеризується низкою істотних ознак, які обумовлені її спрямованістю і особливостями функціонування. Вказані методи направлені, з одного боку, на ліквідацію, нейтралізацію або локалізацію криміногенних чинників, які сприяють поширенню рейдерства, а з іншого – на зміцнення і розвиток антикриміногенних чинників. Вони застосовуються відповідними суб'єктами в рамках їхніх повноважень і охоплюють ті сфери соціальної життєдіяльності, де діють детермінанти злочинності, ті процеси, які надають негативний продукуючий вплив на вчинення рейдерських захоплень.

У кожному конкретному методі впливу певним чином поєднуються і взаємодіють: зміст, спрямованість, організаційна форма і технологія реалізації. У зв'язку з цим, доцільно провести аналіз даних методів з цих чотирьох позицій, тобто провести їх класифікацію і виділити загальне та специфічне.

Відомо, що будь-яка класифікація є лише схематичним, формалізованим відображенням реальності. Насправді всі методи тісно пов'язані між собою. За змістом можна виділити: економічні, адміністративні і соціально-психологічні методи впливу. Характерно, що це – найпоширеніша класифікація, яка не може братися під сумнів. Зупинимося на економічних методах впливу.

Загальновідомо, що головну роль в підвищенні ефективності економіки, особливо в умовах товарно-ринкових відносин, належить власне економічним методам управління. Під ними звичайно розуміють «способи і прийоми господарювання, засновані на використанні економічних законів і інтересів, які дозволяють організувати виробничу діяльність, а також прямо і побічно стимулювати зацікавленість колективів і окремих працівників в досягненні економічних результатів [33].

В основному це економічні методи, засновані на співвідношенні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів країни і їх розподілі в цілях забезпечення належного рівня життєдіяльності. Названі методи в системі соціально-правового механізму протидії злочинності використовуються недостатньо. Цілеспрямований вплив здійснюється, головним чином, на рівні окремих підприємств, рідше – сегментів економіки, причому чим масштабнішими є економічні акції, тим менш конкретними є заходи.

Передбачені різними програмними документами у сфері протидії злочинності заходи частіше за все застосовуються для запобігання посягань на власність і рідко в цілях попередження інших злочинів. Так, економічні методи застосовуються для усунення або нейтралізації таких значущих криміногенних чинників, як безгосподарність, безконтрольність, халатність,

незадовільний стан охорони, недосконалість нормування витрат сировини і т. п.

Проте в Україні в даний час лише призупинено процеси криміналізації економіки. Неврегульованість багатьох проблемних питань власності, відсутність контролю законності нарощування капіталів, які використовуються в ході приватизації, розбалансування фінансово-кредитної системи, високий ступінь монополізації при одночасній свободі цінорегулювання, недоліки в системі оподаткування та інші чинники не тільки ускладнюють економічну ситуацію, але і стимулюють рейдерські захоплення. Взагалі практично у всіх сферах економіки продовжує залишатися високим рівень розкрадань, ухилень від оплати податків, махінацій з фінансовими ресурсами.

Протидіяти недружнім поглинанням можна внутрішніми, доступними для підприємств та зовнішніми методами. Одним із внутрішніх методів є розвиток процесів із забезпечення економічної безпеки підприємства. Насамперед, тут йдеться про підвищення рівня корпоративної культури. Потрібно виконувати свої зобов'язання перед всіма акціонерами, дбати про соціальний захист своїх працівників, проводити постійний контроль над діяльністю менеджменту.

Що стосується зовнішніх методів, то до них належать:

- вдосконалення вітчизняного законодавства;
- чітка державна позиція щодо недружніх поглинань;
- активна участь громадськості.

До основних проблем, які сьогодні перешкоджають зміцненню економічної безпеки підприємництва та боротьбі із рейдерством у регіонах України і на вирішення яких має бути спрямована послідовна й активна державна регіональна політика, відносяться:

- відсутність повноцінного ринкового середовища;
- незавершеність формування інституційної бази економічної політики;
- незбалансованість державної регуляторної політики;

- недосконалість бюджетної політики;
- зловживання монополієм становим цінимим характерим;
- збільшення кількості рейдерських атак, корупційних та дискримінаційних дій щодо підприємців;
- недосконалість судової системи;
- корумпованість органів влади та відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника;
- низький рівень конкурентоспроможності підприємств та їх інноваційної активності;
- незадовільні показники фінансового стану та ефективності функціонування підприємств і використання ними ресурсного забезпечення;
- негативні тенденції щодо кількості діючих та новостворюваних підприємств, а також обсягів їх господарської діяльності тощо [61, с. 137].

Також варто відзначити, що недієздатність правової системи, недосконалість судової влади, відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника, корумпованість органів влади, низький рівень правової культури, правовий нігілізм як у суб'єктів господарювання, так і представників органів влади та сумнівна передісторія приватизації державних об'єктів – це суттєві причини виникнення недружніх поглинань в Україні, на усунення яких повинні бути націлені методи впливу у сфері протидії рейдерству як економічного злочину.

Отже, застосування методів впливу у сфері протидії рейдерству як економічному злочину можна вважати одним із стратегічних векторів антирейдерської політики держави. При цьому варто зосереджувати зусилля як на використанні внутрішніх методів, які направлені на зміцнення економічної безпеки конкретного господарюючого суб'єкта, так і зовнішніх методів, спрямованих на вирішення проблем у сфері підприємництва, що формують сприятливе підґрунтя для поширення рейдерства.

Висновки до розділу 3

Наразі очевидними є недосконалість і неоднозначність тлумачення чинного корпоративного законодавства, а також відсутність спеціального закону про протидію рейдерству, що дає можливість рейдерам уникати відповідальності за вчинені протиправні дії; нестабільність політичної ситуації, що є сприятливим фактором для «процвітання» рейдерства; недосконалість вітчизняної судової системи, висока корумпованість органів державної виконавчої і судової влади, а також залучення до рейдерства правоохоронних органів або ж їхня бездіяльність.

Водночас надійні державні інституції здатні створити таке правове поле, яке би унеможливило або значно ускладнило реалізацію рейдерських атак. Та варто констатувати, що часто рішення відповідних державних органів є суперечливими і такими, що не сприяють досягненню встановленої мети.

Рейдерство в Україні набрало значних масштабів і певною мірою перетворилося на бізнес. Існує ряд фірм, які регулярно захоплюють нові підприємства за допомогою відпрацьованих схем, спустошуючи та ліквідуючи їх. При цьому злочинці часто залишаються непокараними. За такої ситуації боротьбу з рейдерством необхідно вести одночасно і на законодавчому рівні, і самими суб'єктами господарювання. При умові дотримання елементарних правил можна забезпечити захист активів від рейдерських захоплень або ефективно їм протистояти.

Система методів загального впливу характеризується низкою істотних ознак, які обумовлені її спрямованістю і особливостями функціонування. Вказані методи направлені, з одного боку, на ліквідацію, нейтралізацію або локалізацію криміногенних чинників, які сприяють поширенню рейдерства, а з іншого – на зміцнення і розвиток антикриміногенних чинників. Вони застосовуються відповідними суб'єктами в рамках їхніх повноважень і охоплюють ті сфери соціальної життєдіяльності, де діють детермінанти

злочинності, ті процеси, які надають негативний продукуючий вплив на вчинення рейдерських захоплень. Варто використовувати внутрішні методи, які направлені на зміцнення економічної безпеки конкретного господарюючого суб'єкта, та зовнішні методи, спрямовані на вирішення проблем у сфері підприємництва, що формують сприятливе підґрунтя для поширення рейдерства.

Висновки

Рейдерство – це захоплення організаційно-розпорядчих функцій суб'єкта господарювання з використанням псевдоюридичних підстав з метою подальшого використання його ресурсів у власних цілях. Рейдером може виступати фізична або юридична особа, яка спрямовує свою діяльність на здійснення захоплення організаційно-розпорядчих функцій інших суб'єктів господарювання, використовуючи псевдозаконні підстави.

Історія рейдерства нараховує не одне століття, хоча сам термін введено до ділового обороту на межі XIX-XX ст. Розуміння під рейдерством злочину почалося із виникненням акцій, коли з'явилась можливість поглинання компанії проти волі її власника. Як кримінальний спосіб захоплення підприємства і бізнесу особливого розмаху рейдерство набуло в США в 1920–30 рр. – в період, коли активно відбувалося становлення американської організованої злочинності. Саме тоді воно стало найбільш ефективною її формою.

В Україну рейдерство прийшло на початку 1990-х рр., в епоху «дикого» нагромадження первинного капіталу із США, де на даний час рейдерство означає дії атакуючої сторони в процесах законного злиття та поглинання бізнесу. Тобто кримінального відтінку в цьому процесі в США немає, на відмінну від нашої держави.

Зважаючи на схеми рейдерства, а також інструменти, які при цьому використовуються, можна виокремити «біле», «сіре», та «чорне» рейдерство.

«Біле» рейдерство – ретельно спланований комплекс дій для поглинання компанії, що відбувається всупереч волі власників підприємства, але такий вид поглинання здійснюється при повній відповідності до чинного законодавства з використанням передбачених законом методів.

При «сірому» рейдерстві організатори рейдерських операцій діють на межі закону. Вони використовують такі інструменти, як часткову фальсифікацію документів, скуповування акцій, шантаж, ведення подвійного реєстру і незаконні збори акціонерів, підкуп суддів, навмисне ініціювання

справи про банкрутство, операції із податковою та кредиторською заборгованостями.

«чорне» рейдерство – захоплення активів або компаній, з використанням незаконних методів: підкупу посадових осіб товариства, органів державної влади, правоохоронних органів, органів судової влади, підробки документів, злочинної змови з державними реєстраторами або нотаріусами. Такий вид рейдерства може бути застосований до будь-якої компанії або активу, але найбільше в зону ризику потрапляють непублічні компанії.

Поняття «грінмейл», «силове підприємництво», дотичні до рейдерства.

Грінмейл (від англ. greenmail – «зелена пошта») – це діяльність, яка спрямована на одержання надприбутку за допомогою маніпуляцій або зловживань акціонера своїми правами щодо суб'єкта господарювання. Мета досягається через придбання такої кількості акцій підприємства, щоб створити загрозу її поглинання з метою подальшого перепродажу цих акцій за завищеною ціною (вище ринкової) тому ж підприємству.

Силове підприємництво, як правило, пов'язане з контролем над грошовими потоками підприємства, при цьому саме майно підприємства не переходить у власність суб'єктів, що здійснюють силовий вплив на підприємство.

Рейдерами можуть бути окремі особи, що використовують корумпованість окремих структур державної влади та управління і прагнуть заволодіти чужою власністю; спеціально створені компанії або групи людей, які об'єдналися з метою здійснення рейдерських захоплень на професійні основі; галузеві холдинги, які мають на меті усунення конкурентів шляхом їхнього поглинання; великі холдинги й фінансово-промислові групи, які володіють великими ресурсами й можливостями і зацікавлені у скуповуванні земель, бізнесу у різних галузях та ліквідних активів; несумлінні керівники підприємств, які мають доступ до важливих документів та активів; партнери по бізнесу або дрібні акціонери тощо У ролі сучасних рейдерів часто

виступають консалтингові компанії, які мають у своєму розпорядженні великий адміністративний ресурс у законодавчій, виконавчій, судовій владі та нерідко – у силових структурах.

Мінімальна рентабельність кожного «проекту» – від 200% до 1000%, тому можна стверджувати, що рейдерство сьогодні більш ніж успішний бізнес.

Сучасні рейдерські схеми є настільки різноманітними, що кожна атака – це швидше унікальний кейс, ніж ситуація, з якої можна вийти переможцем, діючи за певним алгоритмом. Водночас можна виділити кілька головних напрямів, за якими будуються рейдерські схеми:

1. Скупка акцій.
2. Незаконне внесення змін до реєстрів акціонерів і реєстраційні документи, організація сумнівних зборів акціонерів.
3. Підкуп суддів і отримання неправомірних судових рішень.
4. Формування боргу.
5. Банкрутство підприємств через підкуплений суд.
- 6 «Банківська схема» - один суб'єкт відкриває рахунок в банку, після чого отримує від іншого суб'єкта (зацікавленого чиновника, судді, прокурора) ухвалу про зупинення видачі коштів на цей конкретний рахунок. Потім перший суб'єкт подає в суд про відшкодування моральних та матеріальних збитків, а також про загублену вигоду. Зацікавлений суддя задовольняє позов – і справа підходить до успішного фіналу.
7. Аграрне рейдерство.

Рейдерська атака, як правило, добре спланована та масштабна, має стрімкий і вкрай агресивний характер, ніж, природно, шокує, застає зненацька і провокує нераціональні дії з боку законних власником і трудового колективу компанії. Потім якщо навіть компанії в суді вдасться довести протиправність дій рейдерів, зупинка роботи підприємства на час судових тяжб може привести до втрати співробітників і клієнтів. Тому

превентивні заходи – по суті єдиний ефективний інструмент захисту свого бізнесу від рейдерів.

Для діагностування проблем безпеки підприємства та їхнього оперативного вирішення з метою недопущення незаконного заволодіння як окремими об'єктами, так і господарюючим суб'єктом загалом велике значення має оцінювання ризику рейдерського захоплення підприємства.

Рейдерським захопленням піддаються багато компаній, найбільш вразливими є ті, у яких спостерігається: «розпилений» пакет акцій; на балансі ліквідна нерухомість та земельні ділянки; велика кредиторська заборгованість; висока рентабельність бізнесу; порушення в оформленні документів; порушення при придбанні активів; порушення порядку проведення зборів акціонерів і засідань ради директорів; відсутність служби безпеки; недосконалість законодавчої бази

Найчастіше рейдерські захоплення відбуваються в місті Київ та Київській області (397 випадків за останні 5 років). На другому місці – Дніпропетровська (133 випадки) і Львівська (104 випадки) області. У кожній зафіксували понад 100 випадків рейдерства. Крім того, за кількістю захоплень лідирують Одеська, Донецька, Закарпатська, Миколаївська та Житомирська області. Замикають топ-10 Харківська і Херсонська області. Найменше випадків рейдерства зафіксували у Волинській та Сумській областях.

Найбільш привабливими для рейдерів є найбільш економічно активні регіони України, які, відповідно, мають достатню кількість компаній-цілей для незаконного захоплення власності. При цьому Київ та область суттєво випереджає за даним антирейтингом інші адміністративно-територіальні одиниці.

Генеральна прокуратура України здебільшого кваліфікує випадки рейдерського захоплення бізнесу за двома статтями КК України, а саме:

- протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України);
- протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації

(ст. 206² КК України).

Правоохоронці не дуже любляють розслідувати господарські справи з огляду на їхню складність, а тому намагаються уникати їх розслідування. Звідси в більшості випадків рейдерство переходить в господарську юрисдикцію. Також це свідчить про некваліфіковану роботу сторони обвинувачення зі збору доказів, коли адвокати рейдерів успішно захищають своїх клієнтів, користуючись помилками слідства.

Надійне інституційно-правове забезпечення протидії рейдерству в Україні є запорукою сталого розвитку бізнесу, активізації підприємницької діяльності у вітчизняному просторі, а також поживавлення інвестиційних процесів, що, безумовно, є пріоритетами соціально-економічного поступу країни.

У напрямі удосконалення правового забезпечення ефективної протидії рейдерству доцільно, на наш погляд, здійснити перегляд відповідальності винних осіб за чинним законодавством шляхом посилення адміністративної відповідальності за вчинення дій, пов'язаних із незаконним захопленням приватної власності, оскільки на разі вона передбачена штрафом у розмірі від двадцяти до сорока неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що відповідно є не надто ефективним покаранням. Також назріла необхідність введення окремої статті в Кримінальному кодексі України, яка би охоплювала злочинні дії, пов'язані із вчиненням рейдерства.

Щоб запобігти рейдерським атакам, кожному підприємству вкрай необхідно використовувати всі нормативно-правові засоби захисту свого майна. Завдяки удосконаленню інституційно-правового забезпечення можливо ефективно протидіяти поширенню рейдерства в Україні, а тому даний вектор антирейдерської державної політики має пріоритетне значення у боротьбі з даним видом економічної злочинності.

Підприємствам слід дотримуватись певних правил безпеки, які здатні захистити його від рейдерського захоплення, зокрема: розроблення та впровадження на підприємстві стратегії захисту від рейдерства та інших

видів недружнього поглинання, впровадження ефективного внутрішнього контролю; постійна перевірка партнерів по бізнесу; контроль за своїми борговими зобов'язаннями; концентрація акціонерного капіталу або викуп частки в учасників, які не беруть участі у діяльності підприємства; постійний моніторинг змін у складі акціонерів; реструктуризація підрозділів зі зміною їх організаційно-правового статусу; контрольне скуповування акцій і додаткова емісія; раціональна структуризація бізнесу; дотримання належного оформлення та зберігання документації підприємства; моніторинг за активами; визначення правового статусу власності, здійснення переоцінки майна та ін.

Розробка методів протидії економічній злочинності, зокрема рейдерству, є надзвичайно актуальним завданням сучасного державотворення, що зумовлено практичними потребами захисту прав і свобод громадян, подальшого реформування системи влади, реалізації нової політики, стратегії і тактики протидії сучасним кримінальним загрозам та негативним соціальним реаліям та відповідає життєво важливим інтересам та прагненням народу України.

Застосування методів впливу у сфері протидії рейдерству як економічному злочину можна вважати одним із стратегічних векторів антирейдерської політики держави. При цьому варто зосереджувати зусилля як на використанні внутрішніх методів, які направлені на зміцнення економічної безпеки конкретного господарюючого суб'єкта, так і зовнішніх методів, спрямованих на вирішення проблем у сфері підприємництва, що формують сприятливе підґрунтя для поширення рейдерства.

Список використаних джерел

1. Аграрное рейдерство: Основные тенденции 2016 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://delo.ua/business/agrarnoe-rejderstvo-osnovnye-tendencii-2016-goda-323168>
2. Актуальні проблеми кримінального права : навч. посіб. / В. М. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. – Київ : Юрінком Інтер, 2009. – 256 с.
3. Алексеев А.И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : Монография / Алексеев А.И., Герасимов С.И., Сухарев А.Я. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 496 с.
4. Алексеев І. Грінмейл (корпоративний шантаж) – реальність сучасних корпоративних відносин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/5mKhyN>.
5. Апостол М. Як законно боротися з рейдерством: відповіді радника глави МВС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3210/159/115630/>
6. Артюх М. О. Поняття та сутність рейдерства / М. О. Артюх // Південноукраїнський правничий часопис. – 2014. - № 3. – С. 52-54
7. Артюх О. М. Етапи та умови розвитку рейдерства в Україні / О. М. Артюх // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. - № 3. – С. 19-21.
8. Афендікова Н. О. Протидія рейдерству на ринку землі в контексті забезпечення економічної безпеки національної економіки / Н. О. Афендікова // Агросвіт. – 2015. - № 13. – С. 28-32.
9. Бабанін С. В. Об'єкт рейдерства / С. В. Бабанін // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – Вип. 2. – С. 126-128.
10. Бабіна Н. О. Боротьба з рейдерством в системі управління економічною безпекою сучасного підприємства / Н. О. Бабіна // International scientific journal. – 2016. - № 3. – С. 125-126.

11. Беліков О. Рейдерство в Україні – реалії сьогодення / О. Беліков // Юридичний журнал. – 2007. - № 4. – С. 105-109.
12. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд., доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
13. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
14. В Украине ежегодно растет количество рейдерских захватов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://biz.liga.net/ekonomika/all/novosti/v-ukraine-ejegovno-rastet-kolichestvo-reyderskih-zahvatov>
15. В Украине ежегодно растет рейдерство. Как совершенствуется система незаконного захвата чужих предприятий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukraine/events/v-ukraine-ezhehodno-rastet-rejderstvo-kak-sovershenstvuetsja-sistema-nezakonnoho-zakhvata-chuzhikh-predpriyatij-2480034.html>
16. Валласк Е. Субъект преступления, характеризуемого как «корпоративный захват» / Е. Валласк // Законность. – 2006. – № 8. – С. 48-50.
17. Варналій З. Основні передумови та шляхи подолання рейдерства в Україні / З. Варналій, І. Мазур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/>.
18. Варналій З. Роль державних інституцій в удосконаленні державного регулювання у сфері протидії рейдерству / З. Варналій, З. Живко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 9-14.
19. Варналій З.С. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання / З.С. Варналій, І.І. Мазур // Стратегічні пріоритети. – 2007. - № 2(3).
20. Василенко М. Рейдерство в контексті нових змін до чинного законодавства України / М. Василенко // Юридичний вісник. – 2017. - № 1. – С. 58-64.

21. Вашків О. П. Рейдерство як інституційна пастка: механізм утворення та поширення / О. П. Вашків // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2016. – Вип. 19(1). – С. 9-11.
22. Великий тлумачний словник української мови / Упор. Т.В. Ковальова. – Харків : Фоліо, 2005. – 767 с.
23. Верескун М. В. Алгоритм захисту від рейдерства, як елемент системи управління конкурентоспроможністю великих корпоративних підприємств / М. В. Верескун. // Ефективна економіка. – 2012. - № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_11_63
24. Винокур И. Р. Рейдерство в России: проблемы и пути решения / И. Р. Винокур, А. А. Мугаратова // Проблемы современной экономики. – 2015. – 3 (55). – С. 161–166.
25. Воротін В.Є. Корпоративне управління: використання досвіду світової господарської практики в Україні / В.Є. Воротін // Зб. наук. праць УАДУ. – К.: Вид-воУДДУ, 2007. – Вип. 2. – С. 48 -59.
26. Галуцько В. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. – 446 с.
27. Гбур З. В. Сутність рейдерства та його вплив на формування економічної безпеки держави / З. В. Гбур // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. – 2017. – Вип. 2. – С. 13-22.
28. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження: Монографія. – Х. : Регіон-інформ, 2004. – 212 с.
29. Грек Б. М. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні / Б. М. Грек, Т. Б. Грек // Адвокат. – 2010. - № 9. – С. 29-34.
30. Демчук Н. І. Структура капіталу як метод захисту від рейдерства / Н. І. Демчук, Н. О. Окселекно // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного

університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 16. – С. 122-125.

31. Дідковський О. Боротьба з рейдерством: дорожня карта / О. Дідковський // Дзеркало тижня. Україна. - № 22. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/borotba-z-reyderstvom-dorozhnya-karta-.html>.

32. Дудоров О. О. До питання про коректне кримінально-правове визначення захоплення суб'єктів господарювання (рейдерства) / О. О. Дудоров, С. С. Титаренко // Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. – 2017. - № 1. – С. 57-68.

33. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство / [Б.М. Андрушків, Ю. Я. Вовк, П. Д. Дудкін та ін.]. – Тернопіль : Вид. Тернограф, 2008. – 424 с.

34. З 2014 року кількість рейдерських захоплень зростає щороку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://opendatabot.ua/blog/198-raiders>

35. Заступник голови Мін'юсту: Минулого року 90% рейдерських захоплень були успішними. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2016/08/11/602128/>

36. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми / О. Г. Кальман ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Гімназія, 2003. – 352 с.

37. Камлик М. І. Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії / М. І. Камлик, М. А. Погорецький, В. П. Шеломенцев // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 17. – С. 69-88.

38. Киреев А. Рейдерство на рынke корпоративного контролю: результат эволюции силового предпринимательства / А. Киреев // Вопросы экономики. – 2007. – № 8. – С. 80–92.

39. Коваленко В. В. Організація профілактики економічної злочинності в Україні / В. В, Коваленко : автореф дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2004. – 38 с.
40. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А. В. Козаченко, В. П. Пономарёв, А. Н. Ляшенко // Эксперт: [офиц. сайт]. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.safetyfactor.narod.ru/doc/otkat.html>
41. Колесник М. А. Зарубіжний досвід протидії рейдерству та можливості його використання в Україні / М. А. Колесник // Право і Безпека. – 2010. - № 5. – С. 11-16.
42. Комісія з питань розгляду скарг у сфері державної реєстрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minjust.gov.ua/m/4624>
43. Копитко М. І. Проблема рейдерства в Україні / М. І. Копитко // Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки. – 2017. - № 1. – С. 73-77.
44. Копитко М. І. Рейдерство як проблема для функціонування бізнесу в Україні / М. І. Копитко // Вісник ОНУ ім. І .І. Мечнікова. – 2013. – Т. 18. – Вип. 4 (2). – С. 78–81.
45. Корпоративні конфлікти: кримінальні способи та методи встановлення контролю над підприємством : метод. рекомендації / Ущатовський В. Ф., Сахарова О. Б., Лопатін С. І. та ін. – К. : Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2007. – 63 с.
46. Корпоративные конфликты. Рейдерство / И. Лазуренко, Ю. Лазуренко ; под общ. ред. В. Лазуренко. – Донецк : Донбасс, 2011. – 588 с.
47. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
48. Кримінологія. Особлива частина: навч. посіб. / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого; ред. І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман. – Харків : Право, 1999. – 232 с.

49. Кричевский Н. Рейдерство: «корпоративный захват» или «недружественное (враждебное) поглощение» / Н. Кричевский // Ваша безопасность : [официальный сайт], [раздел] : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.secyou.ru/index>.

50. Кубарев И. В. Сутнісні ознаки рейдерства / И. В. Кубарев, С. С. Барган // Правовий часопис Донбасу. – 2018. - № 2. – С. 117-122.

51. Кузнецова Н. Ф. Кодификация норм о хозяйственных преступлениях / Н. Ф. Кузнецова // Вестник Московского университета. Серия 11: Право. – 1993. - № 4. – С. 12–21.

52. Литвак О. Злочинність, її причини та профілактика / О. Литвак. – К. : Україна, 1997. – 167 с.

53. Лімська декларація керівних принципів контролю від 01.01.1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001

54. Ліцензія на рейдерство або ЗАТ «ДКЦП». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://narodna.prawda.com.ua/politics/4b32a0c3a3af4/>

55. Макарова О. А. Порядок приобретения контроля в акционерных обществах: некоторые проблемы / О. А. Макарова // Закон. – 2007. – № 3. – С. 170-177.

56. Мамонов К. А. Визначення рейдерства: теоретичні підходи / К. А. Мамонов, В. А. Величко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 6(2). – С. 79-82.

57. Мельниченко О. А. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки / О. А. Мельниченко, В. І. Пушкарьова // Актуальні проблеми державного управління. – 2015. - № 1. – С. 102-108.

58. Мілявський М. Ю. Застосування внутрішнього контролю як антирейдерської технології захисту промислових підприємств / М. Ю. Мілявський // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2013. - № 1. – С. 101-105.

59. Мілявський М. Ю. Методика корпоративного контролю кредитної діяльності машинобудівних корпорацій / М. Ю. Мілявський // СХІД. – Донецьк. – 2011. – № 7(114). – С. 44-49.
60. Молодецький С. С. Рейдерство як загроза економічній безпеці України / С. С. Молодецький // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 5(2). – С. 184-187.
61. Молодецький С. С. Застосування методів впливу у сфері протидії рейдерству в Україні / С. С. Молодецький // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2014. – Т. 19, Вип. 2(2). – С. 134-137.
62. Молодецький С. С. Виникнення та сучасний стан рейдерства в Україні / С. С. Молодецький // Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. – 2014. – Вип. 35. – С. 11-18.
63. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nssmc.gov.ua/about/>
64. Нобатова М. Эволюция корпоративного рейдерства в России: от скупки акций до заказных уголовных дел / М. Нобатова // Слияния и поглощения. – 2007. - № 11.
65. Паламарчук Г. Особливості рейдерства в Україні та політика його подолання / Г. Паламарчук, Л. Венгер // Економіка України. – 2007. – № 7 (9). – С. 38-45.
66. Панасенко Р. А. Дефеніція рейдерства та його співвідношення із суміжними поняттями / Р. А. Панасенко // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2017. – Вип. 3. – С. 95-102.
67. Панасенко Р. А. Щодо криміналізації поняття «рейдерства» в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurlugansk.ucoz.org/publ/5-1-0-56>.
68. Писаревський М. І. Теоретичні основи формування сутності поняття “забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах рейдерства” / М. І. Писаревський // Бізнес-Інформ. – 2017. - № 5. – С. 20–25.

69. Писаревський М.І. Аналітичний аспект оцінки ризику рейдерського захвату підприємств машинобудування / М. І. Писаревський // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – Вип. 2 (02). – С. 313-317.

70. Писаревський М.І. Оцінка параметрів ризику рейдерських захопів корпоративного підприємства / М. І. Писаревський // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 8. – С. 249-254.

71. Пожуєва Т. О. Міжнародний досвід виникнення рейдерства / Т. О. Пожуєва // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2013. - № 3(2). – С. 130-134.

72. Пожуєва Т. О. Причини виникнення та шляхи подолання рейдерства в Україні / Т. О. Пожуєва // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2017. - № 3. – С. 43-47.

73. Положення про Національну комісію цінних паперів та фондового ринку, затверджене указом Президента України від 23 листопада 2011 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : №1063/2011 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>

74. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія / В. М. Попович. – Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. – 524 с.

75. Популярныe схемы рейдерства и как от них защититься. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://delo.ua/business/rejderstvo-populjarnye-shemy-319204/>

76. Преступление без наказания: как работают аграрные рейдеры. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://antiraidер.ua/articles/prestuplenie-bez-nakazaniya-kak-rabotayut-agrarnye-reydery/>

77. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/755-15>

78. Про посилення протидії рейдерству : Указ Президента України від 19.03.2014 р. № 313/2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313/2014>

79. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 р. № 257. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-%D0%BF>

80. Рейдерство в сільському господарстві. Аналіз схем 2017 та поради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievvlav.com.ua/mind/rejderstvo-v-silskomu-gospodarstvi-analiz-shem-2017-ta-poradi>

81. Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії / Камлик М. І. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.pdf

82. Рейдерство по-українски: основные схемы и приемы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lawyer.ua/articles/reyderstvo_po_ukrainski_osnovnye_skhemy_i_priemy_.html

83. Рейдерство с точки зрения уголовного права. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://studbooks.net/946257/pravo/reyderstvo_s_tochki_zreniya_ugolovnogo_prava

84. Савуляк Э. Тест на рейдпригодность / Э. Савуляк // Top-Manager. – 2008. – № 7-8. – С. 46–49.

85. Семенов В.И. Сергей Арбузов не реагирует на просьбы общественников остановить рейдерство / В.И. Семенов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://verhovenstvo.com/view/4037>.

86. Симаков С. Рейдерство по-українски (краткий очерк) / С. Симоков // Юридичний радник. – 2006. - № 6 (14). – С. 23-24.

87. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації / А. В. Смітюх // Вісник господарського судочинства. – 2008. - № 3. – С. 93–101.

88. Согрина Н. С. Методика оценки риска недружественного поглощения (рейдерства) в трансформируемой экономике / Н. С. Согрина // Вестник Челябинского государственного университета. Экономика. Вып. 25. – 2010. – № 5 (186). – С. 166–172.

89. Сороківська О. А. Дослідження виявів економічного рейдерства в Україні та пошук шляхів його подолання / О. А. Сороківська // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2014. - № 26(2). – С. 163-170.

90. Стрельников О. Коли зазіхають на власність / О. Стрельников. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agro-business.com.ua/agro/uvpravovomu-poli/item/9955-koly-zazikhaiut-na-vlasnist.html>

91. Таращанська О. Б. Інституційні механізми протидії рейдерству в корпоративному секторі економіки України / О. Б. Таращанська // Економіка та держава. – 2012. - № 12. – С. 131-134.

92. Титикало Р. Рейдерство в сільському господарстві. Аналіз схем 2017 та поради. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievvlav.com.ua/mind/rejderstvo-v-silskomu-gospodarstvi-analiz-shem-2017-ta-poradi>

93. Тихомиров Б.И. Рейдерство: Учебное пособие / Б.И. Тихомиров. – СПб.: ООО «СЕЗАМ-ПРИНТ», 2006.

94. Фальшовник Д. В. Рейдерство як різновид протидії законній господарській діяльності / Д. В. Фальшовник // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2014. – Вип. 1. – С. 312-322.

95. Филимонова В. Рейдерство как социально-экономический и политический феномен современной России / В. Филимонова // Общество и экономика. – 2008. – № 5. – С. 101–139.

96. Фомічов К. С. Актуальні проблеми боротьби з рейдерством в Україні / К. С. Фомічов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 312-318.
97. Хатнюк Ю. А. Історичні аспекти становлення рейдерства в Україні / Ю. А. Хатнюк // Митна справа. – 2014. - № 5(2.2). – С. 114-120.
98. Хатнюк Ю. А. Класифікація суб'єктів боротьби з рейдерством в Україні / Ю. А. Хатнюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2013. – Вип. 1. – С. 268-277.
99. Цибульник Т. Деякі проблемні питання взаємодії органів публічної влади щодо протидії рейдерству / Т. Цибульник // Підприємництво, господарство і право. – 2016. - № 12. – С. 164-167.
100. Шапіро В. С. Рейдерство як економіко-правове явище: загальна характеристика / В. С. Шапіро, Т. В. Булах // Форум права. – 2015. - №2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/FP_index.htm_2015_2_32.pdf
101. Швець В. О. Діяльність органів виконавчої влади, які входять умовної групи спеціальних антирейдерських органів влади / В. О. Швець // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція. – 2014. - № 9-2, Т. 2. – С. 36-39.
102. Швець В. О. Концептуальні засади рейдерства країнах Західної Європи: судовий захист підприємницької діяльності / В. О. Швець // Митна справа. – 2013. – Спец. вип. – С. 248.
103. Шевчук І. В. Рейдерство та корпоративний шантаж (грінмейл) як загроза економічній безпеці України / І. В. Шевчук // Університетські наукові записки. – 2017. - № 2. – С. 231-240.
104. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов : учеб. для вузов / В. С. Гусев, В. А. Дёмин, Б. И. Кузин. – СПб., 2001. – 288 с.
105. Яковлев А. М. Социология экономической преступности / А. М. Яковлев. – М. : Наука, 1988. – 256 с.

106. Яструбецька Л.С. Особливості організації рейдерських захоплень підприємств в Україні / Л. С. Яструбецька // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 9. – С. 1107-1112.